

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

**Розвиток практичних умінь
молодших школярів з вивчення натюрморту
на уроках образотворчого мистецтва**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 613 групи
Навізівська Ірина Іванівна

Керівник:

кандидат педагогічних наук,
доцент **Шестобуз О.С.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4 від 12 листопада 2024 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.*

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Навізівська І.І. Розвиток практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня «магістр» зі спеціальності 013 Початкова освіта. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2024. 90 с.

Кваліфікаційна робота розкриває особливості розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва. Здійснено аналіз проблеми розвитку практичних умінь молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва, розкрито вікові особливості та специфіку змісту уроків образотворчого мистецтва в початкових класах з вивчення натюрморту. Здійснено констатувальне дослідження стану розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва.

Обґрунтовано педагогічні умови та визначено методичний інструментарій розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва.

Ключові слова: вміння, практичні вміння, натюрморт, урок образотворчого мистецтва.

ABSTRACT

Navizivska I.I. Development of practical skills of junior high school students in the study of still life in fine art lessons. Manuscript. Qualification work for obtaining the Master's degree in specialty of 013 Primary Education. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2024. 90 p.

The qualification work reveals the peculiarities of the development of practical skills of junior high school students in the study of still life in fine art lessons. An analysis of the problem of the development of practical skills of junior high school students in fine art lessons was carried out, the specifics of the content of fine art lessons in primary grades on the study of still life were revealed. A ascertaining study of the state of development of practical skills of junior high school students in the study of still life in fine art lessons was carried out.

Pedagogical conditions are substantiated and a methodical toolkit for the development of practical skills of junior high school students in the study of still life in fine art lessons is determined.

Key words: skills, practical skills, still life, fine art lesson.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

І.І. Навізівська

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ВИВЧЕННЯ НАТЮРМОРТУ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	8
1.1. Актуальність проблеми розвитку практичних умінь молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.....	8
1.2. Вікові особливості розвитку практичних умінь учнів на уроках образотворчого мистецтва.....	16
1.3. Специфіка змісту уроків образотворчого мистецтва в початкових класах з вивчення натюрморту	25
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ВИВЧЕННЯ НАТЮРМОРТУ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	35
2.1. Дослідження стану розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва	35
2.2. Характеристика педагогічних умов розвитку практичних умінь учнів початкових класів у процесі вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва.....	42
2.3. Методичний інструментарій розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва	50
Висновки до розділу 2	60
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні актуальність уроків з образотворчого мистецтва в початкових класах засвідчується інтересом учнів до зображення навколишньої дійсності, без якої складно існувати, оскільки через красу довкілля виховується внутрішній світ дітей. Прояв інтересу учнів до образотворчого мистецтва є важливим кроком у формуванні ідеалів особистості, розвитком художньо-естетичного сприймання об'єктів, предметів дійсності, художніх творів, творчих здібностей, вдосконаленням самотійної творчості під час художнього розуміння навколишнього світу.

Поняття гармонійно розвиненої особистості пов'язуються з багатством естетичних відношень до навколишньої дійсності. Безпосередній вплив на учнів має природа, її прекрасний світ, тому школярі з прагненням зафіксувати певну мить сприйняття природи зображують її на папері.

Передавати зображення природи треба правдиво з вираженням емоційного ставлення до неї, що відзначається у важливих засобах формування почуття краси та захоплення нею. Виклик в учнів певних почуттів до природи підводить до самотійності сприймання та розвиває творчі здібності.

Учитель на уроках образотворчого мистецтва має правильно оцінити значення об'єктів і предметів довкілля у процесі формування здібностей молодших школярів у зображенні навколишнього світу з художнім розумінням світу. У навчанні образотворчого мистецтва вагоме значення має натюрморт, завдяки якому вивчаються закони композиції, малювання з натури. Натюрморт є особливим для живопису та графіки у зображенні речей, предметів, є особливою змістовною формою зображення картини.

У мистецтві створення натюрморту відзначаються історія становлення та традиції, що характеризується розквітом і занепадом. Розвиток натюрморту пов'язується з розвитком образотворчого мистецтва. Вагомий вплив на створення натюрмортів мають видатні художники та майстри живопису та графіки, виокремлювалися характер та особливості жанру натюрморту.

На уроках образотворчого мистецтва важливо ознайомити дітей з виникненням натюрморту, визначити роль предметів і об'єктів зображення, їх призначення у прикрашанні побуту в різні часи. Натюрморт як жанр образотворчого мистецтва може передавати особливості предметів і об'єктів з розміщенням в єдиному середовищі та об'єднанні їх у цілісну композицію, що є основною умовою у створенні натюрморту та відрізняє його від інших жанрів образотворчого мистецтва.

Стан дослідження проблеми. Основні аспекти вивчення особливостей розвитку практичних умінь молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва досліджували науковці та вчителі-практики.

У дослідженнях вчених С. Гончаренка, І. Малафійк, О. Рудницької, О. Савченко, М. Фіцули та ін. визначаються види практичних умінь учнів початкових класів, роль практичних умінь для особистісного розвитку, особливості та етапи вдосконалення практичних умінь школярів.

Роль змісту уроків образотворчого мистецтва в розвитку практичних умінь молодших школярів, а також вікові особливості учнів початкової школи вивчали І. Бех, І. Демченко, С. Коновець, Л. Любарська, Г. Падалка, В. Сухомлинський та ін. Окремі аспекти ознайомлення молодших школярів з об'єктами та предметами в навколишній дійсності на уроках образотворчого мистецтва, особливості їх зображення у творчих роботах висвітлювали В. Котляр, Л. Масол, О. Гайдамака, І. Руденко, О. Савченко та ін.

Проте, дослідження проблеми вивчення натюрморту молодшими школярами як жанру образотворчого мистецтва потребує пильної уваги. Тому, актуальність зазначеної проблеми в педагогічній теорії та потреба у її практичній реалізації зумовили вибір теми магістерської роботи *«Розвиток практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зміст дослідження відповідає науковому напрямку кафедри педагогіки та методики початкової освіти.

Мета дослідження обґрунтувати педагогічні умови розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати проблему розвитку практичних умінь молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

2. Визначити вікові особливості розвитку практичних умінь учнів на уроках образотворчого мистецтва.

3. Розкрити специфіку змісту уроків образотворчого мистецтва в початкових класах з вивчення натюрморту та здійснити дослідження стану розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва.

4. Обґрунтувати педагогічні умови та визначити методичний інструментарій розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва.

Об'єкт дослідження – розвиток практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва.

Для досягнення мети використовувалися **методи дослідження:**

– теоретичні: вивчення та аналіз психологічної, педагогічної, методичної літератури, педагогічного досвіду вчителів-практиків, узагальнення, систематизація інформації з метою дослідження особливостей розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва.

– емпіричні: педагогічне спостереження, бесіда, опитування, констатувальний експеримент і математичні: обробка числових відомостей з графічним унаочненням результатів дослідження з метою виявити стан розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в аналізі проблеми розвитку практичних умінь молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва, у визначенні вікових особливостей розвитку практичних умінь учнів на уроках образотворчого мистецтва, специфіки змісту уроків образотворчого мистецтва в початкових класах з вивчення натюрморту, здійсненні дослідження стану розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва, в обґрунтуванні педагогічних умов, у визначенні методичного інструментарію розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що матеріали можуть використовувати у своїй практичній діяльності вчителі початкових класів, що надаватиме можливість їм вдосконалювати ознайомлення молодших школярів з натюрмортами на уроках образотворчого мистецтва, зробити процес вивчення цікавим для учнів і цим підвищити його ефективність.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження представлялися на засіданні методичного об'єднання вчителів початкових класів Добрівлянської філії спеціалізованої школи I-III ступенів ім. О.Маковея Заліщицького району Тернопільської області.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ВИВЧЕННЯ НАТЮРМОРТУ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Актуальність проблеми розвитку практичних умінь молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва

Зміст образотворчого мистецтва на уроках взаємопов'язується з процесом життєдіяльності молодших школярів, що зумовлюється специфікою практичної діяльності та взаємодією учасників освітнього процесу у відтворюванні об'єктів та предметів дійсності.

Вивчення різноманітності предметів і об'єктів довкілля у змісті уроків образотворчого мистецтва дозволяє виробити відповідне ставлення до навколишнього світу, до власного внутрішнього стану та налаштування, вміти налагодити міжособистісні взаємини та життєві фактори, які впливають на характерні риси та властивості, виокремити особливості практичної діяльності школярів.

У наукових джерелах поняття «вміння» трактується як спосіб навчання, що може реалізовуватися учнями завдяки виконанню певних дій та забезпеченню у певній діяльності сукупності здобутих знань і практичних навичок.

Український педагогічний словник визначає: «вміння формуються шляхом вправ і створюють можливість виконання дії не лише у звичних, а й у змінених умовах» (С.Гончаренко, 1997, с. 58).

Н.Волкова зазначає: «вміння є дією, яка виконується певним способом і з певною якістю» (Н.Волкова, 2001).

На думку І. Малафіїк: «уміння – це заснована на знаннях готовність особистості виконувати ту або іншу діяльність, уміння неможливі без знань і формуються лише на їхній основі» (І. Малафіїк, 2005, с. 149).

За твердженням М.Фіцули: «вміння є системним утворенням, стійкою цілісністю в структурі діяльності суб'єкта, яке складається з методів

орієнтування у зовнішній і внутрішній частині власної діяльності, знань, навичок виконання діяльності у залежності від зміни початкових умов. Уміння ззовні проявляються в успішному та нескладному вирішенні певних завдань» (М.Фіцула, 2006).

Педагогічна наука поняття знань і вмінь не відокремлює, відзначає їх підпорядкованість і взаємопов'язаність. Відповідно, співвідношення мети та засобів відзначає категорію знань на основі вмінь, які є певними засобами, а вміння базуються на меті, до якої потрібно проявити прагнення в навчально-виховному процесі.

О.Савченко наголошує: «у процесі навчання спочатку дитина отримує знання, на їх основі формуються вміння. Причому, знання, які не співвіднесені із вміннями дитини на сучасному етапі не вважаються повноцінним продуктом навчання. Адже у дитини, яка володіє виключно знаннями, не поєднує їх із вміннями, не сформована готовність до розв'язання практичних задач» (О.Савченко, 1997).

І. Малафіїк відзначає: «знання самі по собі, без умінь їх застосовування мали б невелику цінність. Уміння надають знанням особливої ваги і значущості, тому вміння можна визначити як знання в дії. Знання – продукт людської діяльності, отже, в них втілена діяльність із добування і застосування цих знань. Це і є основою для виділення умінь, формування яких є обов'язковим у навчальному процесі» (І. Малафіїк, 2005, с. 149).

Дослідження науковців мають висловлювання про неможливість навчити творчості школярів, а можливість учителя надати учням необхідні вміння, навички та знання, які повинні допомогти у творчості.

Науковці тлумачать поняття вмінь як можливість в застосовуванні здобутих теоретичних знань у різних практичних способах, спроби їх реалізації у практичній діяльності, з переходом від репродуктивних дій до творчих у відтворенні матеріалу.

Існують такі вміння, які допоможуть зорієнтуватися учням на відтворенні різних способів навчальної діяльності, виконувати певні дії та визначати їхні алгоритми. Під час їхнього вправляння можуть розвиватися різні способи у

навчальних діях, а перехід навчальної діяльності відбувається на якісніший рівень.

Під час навчальної діяльності вчителем звертається увага учнів на можливості виконання чітких дій, здатність дітей застосувати ці дії у новій практичній діяльності. Створення відповідних умов допоможе учням сформувати вміння у використанні здобутих ними знань у ситуаціях дійсності та практичній діяльності.

Розвиток практичних умінь, оволодіння певними знаннями, їх використання учнями сприяє їх залученню до практичної діяльності, яка є основою процесів запам'ятовування, аналізу, узагальнення, порівняння, класифікації тощо.

На уроках формуються власні навчальні вміння в молодших школярів. У наукових джерелах відзначається розвиток загальнонавчальних умінь, які прослідковуються під час вивчення навчального матеріалу з різних предметів і спеціальних умінь специфічних саме для вивчення змісту образотворчого мистецтва.

Застосування практичних умінь у діяльності не можуть одразу бути автоматичними під час їх відтворення. Уміння формуються в навчанні з переважаючим рівнем в оволодінні самостійними вміннями, за пропонованим зразком учителя.

Вагоме значення мають можливості виокремлення загальних умінь, що можуть формуватися у навчанні з відповідним рівнем самостійного виконання практичних дій, відбувається чітке їх усвідомлення на уроках і вдосконалення в навчальній діяльності. Зазначені особливості допомагають на уроках образотворчого мистецтва розвивати практичні вміння учнів початкових класів у практичних вправах і творчих завданнях, які використовуються під час вивчення різних видів і жанрів образотворчого мистецтва.

Відповідно, врахування чіткості у процесі виконання учнями послідовно практичних вправ визначає бажаний результат в діяльності, сприйняття школярами процесу заохочення, що викликає захоплення виконанням на уроках образотворчого мистецтва практичних завдань. Також, треба зважати і на

швидкість у змінах захоплення та згасання інтересу до виконання образотворчої діяльності.

У процесі визначення практичних вправ на уроках доцільна оптимальність в їх кількості, що потребує опори на знання з образотворчого матеріалу, можливості проявити індивідуальні особливості учнів початкових класів, врахування рівня їхньої підготовки, вікових особливостей, вдосконалення творчих здібностей в образотворчій діяльності.

Вивчення проблеми розвитку практичних умінь учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва висвітлюється у наукових розробках. У різні часи становлення образотворчого мистецтва спостерігалися основні складові вивчення мистецької освітньої галузі, в основі виокремлення теоретичних знань з образотворчого мистецтва, його видів і жанрів, розвиток практичних умінь в художній діяльності.

Методика навчання мистецької освітньої галузі має можливості до розширення та вдосконалення процесу впровадження навчальних програм і підручників з образотворчого мистецтва. У програмі з образотворчого мистецтва окреслюються особливості розвитку практичних умінь учнів за відповідними напрямками, які містять зображення на площині, в об'ємі, сприймання художніх творів впроваджувалися в практичну діяльність зі змінами та доповненнями, з вдосконаленням змісту.

Під час розвитку практичних умінь учнів спостерігається спрямованість у процесі реалізації навчання з напрямків вивчення композиції, форми, кольорів, простору, у процесі сприймання навколишньої дійсності та творів образотворчого мистецтва.

Художній та естетичний розвиток молодших школярів особливо важливий в образотворчій діяльності на уроках образотворчого мистецтва. Учні із задоволенням малюють, однак у зображеннях наявна схематичність, як характерна ознака малюнків на початку навчання в школі, що трохи обмежує їхнє уявлення про навколишній світ (О.Красовська, 2011).

Молодші школярі виконують малюнки однотипні з перевагою лінійності у зображенні. Досить складно учням передати об'єм, пропорції об'єктів і

предметів, їхнє розміщення у просторі, користуються кольорами «чистих» фарб, що не відтворює певний відтінок.

У малюнках учнів прослідковується виразність, оскільки вони починають опановувати правильність у створенні зображень. Під час створення художнього образу школярі використовують фантазію у передаванні казкових сюжетів і в малюнках на тематику з оточуючого довкілля. Виразні художні образи в малюнках є предметом дослідження у психолого-педагогічній науці та практиці.

За спостереженнями окреслюється специфіка образотворчої діяльності учнів, яка завдяки зусиллям учителя розвивається та вдосконалюється. Тому, вчитель не має бути тільки спостерігачем за творчістю учнів.

Учні в своєму розвитку дотримуються виразності в малюнках, які розглядаються в динамічному розвитку. Так, у дошкільному віковому періоді відбувається початкове ознайомлення з графічними та живописними особливостями створення зображень на площині.

З початком навчання в школі молодші школярі починають виокремлювати певні оточуючі предмети, співвідносити їх з іншими об'єктами та предметами дійсності. Дітям досить легко оволодіти практичними вміннями роботи олівцями та пензликом, відбувається розвиток почуття ритму.

На уроках образотворчого мистецтва школярами опрацьовуються різні способи створення зображення, правила використання художніх матеріалів і приладдя, розвиваються практичні вміння. Поштовхом до зв'язку є емоційність у ставленні учнів до зображуваного предмета, об'єкта та сюжету. Молодші школярі не мають стійких візуальних образів. У процесі малювання вони можуть змінити початковий задум.

Учні багато малюють, оскільки зображення є досить доступною для них формою мислення. З поступовим розвитком, з розвитком психічних якостей, зокрема наочно-образне мислення є домінуючим з переходом в асоціативно-образне, більш властиве віку.

Власне процес малювання не містить труднощів, тому діти можуть навчитися грамотності в малюванні. Для творчості потрібними є також здібності та обдарованість.

Не існує винятків у навчанні дітей образотворчого мистецтва на уроках в закладах освіти або на заняттях у закладах дитячих художніх школах, студій і гуртків з образотворчого мистецтва. Діти з творчими здібностями їх можуть розвивати в арт-студіях, дитячих художніх школах з високим рівнем образотворчої підготовки, із застосуванням відповідних форм і методів навчання.

Вагому роль на уроках образотворчого мистецтва відіграє дидактична гра. Використання ігрових ситуацій забезпечує активізацію здобутих знань молодших школярів, викликає цікавість та інтерес до навчального матеріалу, розширює світогляд учнів, підвищує їхній інтелектуальний рівень. Дидактична гра досить чітко готує дітей до майбутнього життя, а у процесі ігрових ситуацій відчувається свобода дій, немає обмеженості.

Наявність пізнавального інтересу у грі не може звільнити від певних труднощів, сприяє їх подоланню, перетворенню нецікавого матеріалу у цікавий і пізнавальний. За допомогою прояву інтересу до змісту гри можуть поглиблюватися та закріплюватися знання, змінюватися характер практичної діяльності учнів.

Формування стійкого пізнавального інтересу у процесі проведення ігор підтримується завдяки постійній зацікавленості під час введення нових завдань іграх, які впливають з попередніх завдань, показується перспектива подальшої практичної діяльності на уроках. Учні мають навчатися самостійно долати труднощі, бути наполегливими, проявляти вольові зусилля у створенні зображень та отриманні результатів.

Необхідними заохочення та підтримка молодших школярів в практичній діяльності, які активізують учнів, пробуджують пізнавальний інтерес і зацікавленість, надають впевненості в собі. Формами заохочення можуть бути: словесна підтримка, виставка найкращих робіт, відзначення переможців конкурсу на кращий малюнок.

Ефективність навчання учнів на уроках образотворчого мистецтва залежить від умінь учителя виявити образотворчі та інтелектуальні здібності та можливості молодших школярів.

Позитивними на уроках є ігри, які пов'язуються зі створенням композиції з інсценізації художніх образів персонажів, які будуть зображуватися. Використання дидактичних ігор на уроках відбуваються з емоційними відгуками та піднесеним настроєм.

Особливе значення у дітей для розвитку їхнього пізнавального інтересу до вивчення образотворчого мистецтва мають відвідування виставкових залів, музеїв, творчих майстерень художників, перегляд кінофільмів про видатних майстрів тощо.

Досить ефективними формами та методами навчання образотворчого мистецтва є виокремлення напрямів у:

- розвитку індивідуальної обдарованості молодших школярів, своєрідністю сприймання навколишньої дійсності, ритму та виразності створення композиції, сприйняття об'єктів природи з використанням художніх матеріалів;
- формуванні якостей під час сприймання дійсності, які раніше не проявлялися;
- наданні особливої уваги учням з недостатньою цікавістю до малювання.

Застосування вчителем індивідуального підходу є важливим засобом, що залучає до вивчення образотворчого мистецтва учнів, які не виявляють зацікавлення навчальною діяльністю на уроках. У молодших школярів повинні проявлятися творчі здібності до образотворчої діяльності з урахуванням того, що в одних такий прояв відбувається одразу, а в інших потребує систематичної праці.

Важливим є вивчення образотворчого матеріалу у цікавій для учнів початкових класів формі, коли під час ознайомлення з кольорами вчителем пропускається промінь сонця крізь скляну призму, що проєктується на екран. Відповідно, сонячне світло має вигляд багатокольорового, а кольори розміщуються послідовно.

Дітям пропонуються нескладні практичні завдання зі створення зображень основними кольорами, малювання гуашевими фарбами квітів з пам'яті. Фарба

має оксамитову основу, насичені кольори та фактуру зображення, досить швидко висихає.

Учні спочатку починають малювати графічними художніми матеріалами, намагаються досить точно зобразити контур у малюнку, а потім розфарбовують зображення. Завданням вчителя є надати вмінь у сміливому зображенні об'єктів і предметів.

Початок роботи містить необхідність у показі слайдів, репродукцій картин художників з яскраво вираженими особливостями. Від початку вивчення образотворчого мистецтва учні привчаються до краси в природі та образотворчому мистецтві. Розглядають об'єкти та предмети в натурі та роботи з художнім смаком і відчуттям художньої форми, що на таких уроках є можливістю до роздумів та творчого прагнення.

Поступово відбувається вдосконалення вмінь учнів працювати фарбами, пензлем, водою, школярі навчаються заповнювати всю площину аркуша паперу, працюють над змішуванням фарб для тримання необхідних кольорів, поєднують різні кольори, змішуючи їх з теплими та холодними відтінками з додаванням до основних кольорів білої і чорної фарби.

На уроках образотворчого мистецтва учні засвоюють особливості живописних художніх матеріалів, зокрема види фарб: гуашевих, акварельних, масляних тощо. Вивчають, крім живописних матеріалів, і графічні: олівці, вугілля, крейда, пастель тощо.

Для розширення уявлень учнів початкових класів про художні матеріали, виразальні можливості художніх матеріалів і технік зображення демонструються у зображеннях різноманітні засоби виразності: ліній, штрихів, кольорів, плям, об'ємів у графічних роботах, де чітко видно різні засоби виразності.

Окремі уроки з образотворчого мистецтва доцільно проводити на природі, де можна помітити красу довкілля. Звернути увагу учнів на зв'язок красу форми об'єктів природи з картинами та виробами, зробленими руками художників і майстрів. На екскурсіях дітьми робляться ескізи рослин, дерев різноманітними матеріалами: фломастерами, ручками, кольоровими олівцями, пастеллю тощо.

Навчання учнів початкових класів зображувати дійсність лініями, кольорами та штрихами розширює їхні образотворчі можливості, прищеплює інтерес до практичної діяльності. Важливо навчити школярів до правильного малювання з натури. Перед створенням зображення об'єктів і предметів дійсності дітям пояснюється, що в роботі вони передають не тільки зображення, а також висловлюють власне емоційне відношення в художній формі.

Початок роботи над художнім твором має на меті емоційний відгук та відчуття захоплення роботою. Учні прагнуть звернутися до конкретного художнього образу, який може втілити ідею художнього твору і відношення до зображення.

Таким чином, досить значна увага надається проблемі розвитку практичних умінь учнів початкових класів. Дослідниками відзначається твердження про вагомість ролі практичних вмінь на уроках образотворчого мистецтва, чітка взаємність у поєднанні з теоретичними знаннями навчального матеріалу, проведення аналізу основних етапів подальшого формування. Погляди дослідників висвітлюються в основних уявленнях з проблеми дослідження.

1.2. Вікові особливості розвитку практичних умінь учнів на уроках образотворчого мистецтва

Розвиток практичних умінь дітей молодшого шкільного віку базується на ґрунтовній обізнаності вчителя з віковими особливостями учнів та їх врахуванні. Молодших школярів визначає віковий період від шести до десяти років, з якими у початкових класах здійснюються навчання і у цій віковій категорії завершується дитинство. В оволодінні навчальною діяльністю молодшими школярами перевага також є в ігрової діяльності.

Ученими у дослідженнях підкреслюється вагомість молодшого шкільного віку для вивчення образотворчого мистецтва.

За твердженням І. Беха: «для молодших школярів притаманне образне мислення і емоційне сприйняття. Це зумовлене особливостями психофізіологічного розвитку дітей в цей віковий період, який завершує етап дитинства» (І. Бех, 1998).

Важливо, що молодший шкільний вік відзначається здатністю учнів опанувати новий вид діяльності – навчання. Ця вікова категорія виокремлює значні зміни у психічному розвитку дітей, наповнює їхню життєдіяльність новим змістом.

У цей віковий період відбувається розвиток психічних новоутворень, які сприяють молодшим школярам у переході на нові можливості пізнання навколишньої дійсності та самопізнання з відкриттям своїх здатностей і творчих здібностей.

Навчальна діяльність відзначається суспільним характером за своїм змістом, оскільки в навчанні відбувається опанування надбань культури та мистецтва, які нагромаджені у суспільстві. Навчальна діяльність є суспільно значущою та оцінювальною за своїм виконанням, бо здійснюється відповідно до вироблених норм і правил. Також навчальна діяльність є провідною у молодшому шкільному віці у період її формування та розвитку (О.Савченко, 1997).

У молодшому шкільному віці характерною є пластичність у відтворюванні можливостей нервової системи сприймати впливи з навколишнього середовища, і особистісна готовність під час реакції на дійсність та підвищення рухливості у психічних процесах.

Розвиток розумової діяльності молодших школярів відбувається з активністю та утворенням основи для прояву вольових зусиль, цілеспрямованістю поведінки під час планування та виконання своєчасних запланованих дій.

Г.Падалка зазначає: «існують певні особливості у процесі розвитку пам'яті учнів молодшого шкільного віку, зокрема в цей час активно змінюється співвідношення мимовільного й довільного запам'ятовування. Активно використовується мимовільна пам'ять, але інтенсивно розвивається в цей період

і довільна пам'ять. Довільне запам'ятовування буває найпродуктивнішим тоді, коли матеріал, який запам'ятовує учень, стає змістом діяльності школярів і викликає в них певне емоційне ставлення» (Г.Падалка, 1998, с. 55).

На думку І.Беха: «мислення у дітей молодшого шкільного віку, особливо на початковому етапі є наочно-образним. Але у процесі навчальної діяльності поступово відбувається його перехід до абстрактно-логічного» (І. Бех, 1998).

Під час виконання конкретного виду образотворчої діяльності молодшими школярами створюються малюнки в живописі та графіці, які виконуються поетапно. Також, у розвитку практичних умінь учнів на уроках відбуваються прояви переважно наочно-образного мислення.

Відповідно, вчитель на уроках розвиває здатність молодших школярів аналізувати, узагальнювати, порівнювати, абстрагувати, систематизувати, які є важливими операціями мислення. Використання практичних дій в образному аналізі відбувається з початком навчання під час спостережень за навколишніми предметами, об'єктами довкілля і поступово аналіз відрізняється систематичністю.

У процесі розвитку практичних умінь учням необхідно порівнювати подібні та відмінні об'єкти та предмети у навколишньому світі. У порівнянні діти молодшого шкільного віку з помітною легкістю виокремлюють подібні або відмінні характерні риси.

Оволодіння вміннями визначати та порівнювати подібні ознаки відбувається завдяки принципам доступності та систематичності навчання, що потрібно застосовувати в малюванні предметів і об'єктів дійсності з натури, навчати учнів змішувати фарби, бачити різні відтінки кольорів, застосовувати вміння komponувати елементи зображення.

У вивченні образотворчого мистецтва переважне значення мають можливості для розвитку основних психічних процесів як сприймання, пам'ять, уява, мислення, мовлення, увага, пізнавальні інтереси. Поступово зазначені психічні процеси стають вищими психічними функціями і є довільними та опосередкованими.

Значущими стають для учнів початкових класів основні види діяльності: навчальна діяльність, спілкування та взаємодія, ігрова діяльність, художня діяльність, суспільно-корисна праця.

Також, у розвитку практичних умінь дітей молодшого шкільного віку є переважаюча роль мови та мовлення, з використанням аналізу та синтезу власних вражень і відношення до природи, з відповідними психічними зв'язками, з виробленням практичних дій, з розвитком динаміки в практичній діяльності.

Слід враховувати, що у дітей добре розвинені всі органи чуття, деякі з них мають певні особливості. Так, зі вступом до школи дитина має достатній рівень розвитку гостроти зору, розрізняє форми і кольори предметів. При цьому процес навчання пред'являє нові вимоги до сприйняття дітьми інформації, оскільки для засвоєння навчальної інформації необхідна довільність і усвідомленість перцептивної діяльності.

Учитель на уроках образотворчого мистецтва чітко фіксує першочерговим під час сприймання молодшими школярами виокремлення яскравих характерних ознак об'єктів дійсності, оскільки в цьому віці діти не достатньо зосереджені та здатні до проведення детальних спостережень за властивостями та виокремленням суттєвих ознак.

Завданням учителя відзначається розвиток сприйняття молодших школярів, коли відбувається можливість спостерігати, прояв чіткості у процесі виявлення характерних ознак і властивостей предметів та об'єктів. Відповідно, зважаючи на вольові риси, здійснюється розвиток довільності, усвідомленості та вибіркової під час сприймання конкретного змісту та зовнішніх ознак об'єктів дійсності.

Під час сприйняття учнями прослідковується більше довільних і цілеспрямованих дій з окремими проблемами сприймання форм об'єктів у створенні зображень, з розвитком здатності в розрізненні кольорів та їх відтінків у практичній діяльності.

Характерними властивостями у молодшому шкільному віці є здатність створювати художні образи у мисленні. Молодшими школярами краще

запам'ятовується цікавий навчальний матеріал зі створенням на його основі художнього образу. З переходом в наступні класи учні можуть створювати яскраві, чіткі художні образи, які краще можна запам'ятати.

Від початку навчання на уроках образотворчого мистецтва досить вагомими в молодшому шкільному віці є види образотворчого мистецтва як графіка та живопис.

У цих видах розвиваються здатність під час спостережень і виокремлення властивостей, ознак об'єктів і предметів навколишнього світу визначати та виявляти суттєві елементи зображення, взаємозв'язки між характерними властивостями та рисами.

Важливо в цьому віковому періоді розвивати мимовільну увагу учнів. Оскільки увага має значний вплив в особистісному розвитку, вона відзначається як основна форма практичної діяльності, що спрямовується на процес усвідомлення предметів і об'єктів дійсності у процесі сприймання, проявів власних переживань в емоціях і почуттях.

Навчальна діяльність учнів містить переважно привабливість у зовнішніх ознаках і властивостях предметів і об'єктів дійсності, що може перешкоджати проникненню у їх зміст, мати труднощі у самоконтролі в практичній діяльності молодших школярів. Учнями початкових класів виявляється увага, яка є характерно недостатньо стійкою, а її стійкість виявляється у певних діях, які можуть знижуватися під час виконання розумових дій.

Потрібною є виконання навчальної діяльності молодшими школярами, почергово впроваджуючи розумові зусилля та здатністю скласти план дій під час малювання художніми матеріалами.

Під час розвитку практичних умінь учнів можуть спостерігатися труднощі, коли відбувається розподіл і утримування уваги на предметах і об'єктах оточуючого середовища. Молодшим школярам пропонується виконання навчальних завдань, які містять одночасно декілька дій з результатом позитивної переваги під час розподілу уваги.

На думку І. Демченко: «Для вчителя потрібним є використання особливостей молодшого шкільного віку у проявах нестійкої уваги, яка може

загостритися під час сприйняття цікавих художніх образів, що будуть збуджувати пізнавальну сферу інтересів школярів, спонукати пошуки у нових елементах спостережуваних об'єктах і явищах дійсності, намагатися до глибшого осмислення та усвідомлення особливостей зображення» (І.Демченко, 2003).

Розвиток практичних умінь учнів базується на усвідомленому відношенні до предметів і об'єктів дійсності. Саме в цьому віці сприймання та цікавість довіллям є надзвичайно емоційною.

Діти передають емоційний стан такими почуттями як захоплення, радість від творчого завдання, подив, переживання успішності результатів діяльності, відчуття розчарування при певних складнощах. Пізнавальний інтерес проявляється у вольових дій в практичній діяльності, у прикладанні зусиль під час пізнання краси навколишнього світу.

В освітньому процесі в молодшому шкільному віці відбувається формування довільної уваги. Ефективною у використанні дітьми довільної уваги є особлива увага вчителя у чіткості організовувати певні дії за зразком, які є самостійними діями та керівництво вчителем виконанням дій.

На уроці образотворчого мистецтва у навчальних завданнях мають виправлятися недоліки в зображенні, а молодші школярі поступово навчаються керувати своїми діями та довільною увагою з навчально-виховною метою.

Важливим з розвитком довільної уваги є функціонування та розвиток мимовільної уваги, специфіка якої у проявах яскравих зовнішніх привабливих ознак вигляду об'єктів і предметів, у взаємозв'язку з потребами та виявленням пізнавального інтересу у процесі практичної діяльності.

У проблемі розвитку практичних умінь дітей молодшого шкільного віку враховується специфіка проявів у мотиваційній сфері, наявність особистісних потреб і мотивів, які були наявними у дошкільному віковому періоді.

У цей віковий період значущою є потреба школярів брати участь в ігровій діяльності. Поступово можуть виокремлюватися емоційні враження дітей під час сприймання та певного відношення до об'єктів спостереження. Ігрова діяльність базується на розвитку практичних умінь учнів.

Особливості виявлення пізнавальних потреб учнів початкових класів залежать від впливу навчальної діяльності, в якій розвиваються стійка мотивація, мають за основу вагомі мотиви здійснення навчальної діяльності. Такі потреби зумовлюються змістом навчання, пов'язуються з формами та методами навчальної діяльності.

Мотиви містять пізнавальні інтереси дітей до опанування різних способів навчальної діяльності, зокрема й образотворчою, яка обумовлюється мотивами та їх проявами до змісту навчального матеріалу.

Виокремлюються мотиви, які не залежать від змісту навчально-виховного процесу, вагомими серед них є соціальні як успішність в навчально-виховному процесі, сумлінність у практичній діяльності та індивідуальні мотиви такі як прагнення та бажання бути визнаним і схваленим іншими, отримати позитивні відгуки та заохочення.

За твердженням І. Демченко: «у початковій школі можуть збагачуватися та урізноманітнюватися твори в уяві дитини, збільшуватися швидкість при утворенні художніх образів у фантазуваннях. Проте, нелегко створюються школярами художні образи об'єктів, які ними безпосередньо не сприймаються, під час засвоєння різних понять, виконання завдань. Створювати певні художні образи учні звичайно можуть, особливо з опорою на розповідь вчителя або твір образотворчого мистецтва, який є зразком» (І.Демченко, 2003, с. 23).

Вікові особливості цього віку прослідковуються у сприйнятливості до міцнішого запам'ятовування художніх образів дітьми. У проявах уяви молодших школярів домінує динамічність і значні якісні зміни. На початковому етапі створення в уяві учнями художнього образу наявна певна нечіткість, але поступово прослідковується точність образів.

Початок навчання для молодших школярів відзначається відображенням окремих несуттєвих ознак і властивостей об'єктів і предметів дійсності, а в подальшому навчання базується на більшій кількості характерних ознак предметів. У перетворенні художніх образів в уяві учнями відзначається спочатку незначне переважання, що в подальшому мають вагомі оволодіння знаннями, а художні образи мають яскраві властивості та ознаки.

В образотворчій діяльності однією з важливих складових є розвиток уяви учнів. В основі формуванні уяви в молодшому шкільному віці відстежується перехід від репродуктивної уяви до створення елементарних уявлень у творчому вираженні, що прослідковується під час створення нових художніх образів у практичній діяльності. У розвитку творчої уяви школярів важливе значення мають спеціальні знання та досвід (С.Коновець, 2000).

Серед важливих завдань учителя в цьому віці є забезпечення творчого розвитку учнів в навчально-виховному процесі. Вказане досягається стимулюванням учнів експериментувати, перетворювати уявлення, поняття, образи, реальні предмети, знаходити нові властивості об'єктів, здобувати нові знання з експериментів, задавати запитання, здійснювати складніші перетворення.

Ефективність навчання на уроках образотворчого мистецтва залежить від ознайомлення вчителем учнів з компонентами навчальної праці, стимулювання їхнього самостійного виконання, демонстрація послідовності практичних дій з чітким розмежуванням тих, які здійснюються в розумовому та предметному планах.

Особистісний розвиток молодших школярів піддається впливу навчальної та інших видів діяльності. Учні виявляють цікавість і пізнавальний інтерес до різних видів образотворчої діяльності, в основі яких процес малювання живописними та графічними матеріалами, що базується на привабливості та доступності малювання з віковими характерними рисами учнів.

Серед видів образотворчої діяльності в учнів початкових класів відзначається малювання живописними та графічними матеріалами. У зображеннях учнями висловлюються певні емоції у відношення до навколишнього світу. Однак, малюнки іноді мають схематичність у зображенні, виникнення труднощів під час зображення деталей об'єктів і предметів.

Створення художнього образу в малюнках базується на загальному фізичному та психологічному стані молодших школярів. Процес малювання як один з основних видів образотворчої діяльності розвиває уяву, наочно-образне

мислення, дрібну моторику, виробляє практичні вміння, формує творчі здібності та особистісні риси.

На думку Л.Масол: «від початку навчання учні виробляють вміння сприймати предмети відповідно до потреб та інтересів, які виникають у процесі навчання, і свого попереднього досвіду. Наприкінці молодшого шкільного віку спостереження стає спеціальною діяльністю, розвивається спостережливість як риса характеру» (Л.Масол, 2006).

Досить яскраво відмічається надзвичайна емоційність молодших школярів у прояві:

- характеру сприймання, спостережень, уяви, розумової діяльності учнів, які насичені безперечно почуттями та емоціями;
- недостатніх умінь у стримуванні своїх почуттів, їх контролю за зовнішніми проявами, в розкутості емоцій, висловленні власного задоволення або незадоволення у сприйнятому;
- значної емоційності, часто змінюваному настрої, схильностей до прояву емоцій, певного емоційного вияву внутрішнього стану, здатності до регулювання своїх почуттів, стримування небажаних проявів.

У молодшому шкільному віці прояви емоцій відбуваються під час художньо-естетичного розвитку дітей. Учнів постійно захоплює малювання, ліплення, аплікація тощо.

Відповідно, у правильній організації практичної діяльності розвиваються естетичні почуття, формуються компоненти творчих здібностей, оскільки цього віку з'являється правильність в оцінці форм і пропорцій предметів і об'єктів зображення, відтінків кольорів, що може мати вплив на психічні процеси школярів.

Сприятливим підґрунтям у процесі розвитку практичних умінь учнів початкових класів є врахування почуттів і прояв емоцій, підвищена цікавість до діяльності, здатність сприймати нові враження та захоплення.

Важливим завданням є здатність зацікавити змістом практичних художніх вправ і творчих завдань, можливість у їх виконанні дібрати цікаву та захоплюючу форму, створити позитивну комфортну атмосферу на уроці

образотворчого мистецтва, підтримувати відчуття успіху в діяльності, впевненість у власних силах під час здійснення практичних завдань.

У процесі навчання під час розв'язування різноманітних навчальних завдань діти цього віку переважно спираються на реальні предмети або їх зображення. Поступово дитяче мислення поглиблюється і розширюється. Це виявляється в глибшому розумінні ними змісту вже відомих їм понять, в опануванні новими поняттями та в оперуванні ними (О.Савченко, 1998).

Розвиток практичних умінь учнів базується на формуванні творчих здібностей, поглибленні та виявленні естетичних емоцій і почуттів. Демонстрація школярами радісних відчуттів, внутрішнього задоволення у сприйнятті художнього образу в творі образотворчого мистецтва сприяє опануванню вмінь сприймання. Якщо ці вміння не сформовані дітьми виявлятиметься байдужість до змісту образотворчого мистецтва та творчого особистісного розвитку.

Таким чином, у молодшому шкільному віці вагомість має сукупність новоутворень, серед яких виокремлюється розвиток практичних умінь учнів. Керівна роль учителя сприяє наданню дітям необхідних практичних умінь з малювання як основного виду образотворчої діяльності, а також здатності до сприйняття художніх творів та створення основи для художньо-естетичного розвитку молодших школярів.

1.3. Специфіка змісту уроків образотворчого мистецтва в початкових класах з вивчення натюрморту

Значуще місце у вивченні образотворчого мистецтва молодшими школярами відводиться ознайомленню з жанром «натюрморт». У темах з вивчення натюрморту сприймаються та усвідомлюються важливість законів живопису та графіки, добір методів роботи над натюрмортами у малюванні з натури.

Натюрморт є особливим у живописі, в якому зображуються речі, предмети побуту, цікава форма картин, досить змістовна, збагачує інші форми, якими є сюжетні композиції у пейзажах і портретах.

Натюрморт дослівно перекладається з французької мови «Nature morte» і означає «мертва природа». Натюрморт є різновидом малярства, зображає нерухомі предмети та об'єкти, якими є букети квітів, композиції з овочів і фруктів, посуд, тканини, речі, рушники, меблі тощо.

Натюрморт відноситься до станкового живопису, що обумовлюється організацією мотиву, постановкою, без якої зображення не сприймається цілісно. Твердження, що натюрморт як жанр зображує тільки їстівні та неживі предмети є не точним. В натюрмортах присутні зображення елементів пейзажу, людей, тварин, які є додатковими мотивами.

Уявлення молодших школярів про натюрморт будуть не досить повними без ознайомлення з його різновидами. В залежності від основи диференціації виокремлюється декілька видів. Так, сюжетна складова у картині виділяє:

- одновидові натюрморти, в яких зображуються предмет одного виду, а саме: тільки фрукти або овочі;
- змішані натюрморти містять предмети та об'єкти різних видів – це квіти, овочі, посуд;
- сюжетні натюрморти у зображенні людей з включенням в них елементів пейзажу.

Завдяки колориту у зображеннях припускається розподіл на різновиди кольорів: теплих з перевагою червоних, жовтих і помаранчевих відтінків і холодних з синіми, зеленими та фіолетовими відтінками.

Натюрморти розрізняються за місцем розташування на натюрморти в інтер'єрі та пейзажі. Вони втілюються в короткострокових зображеннях у звичайних начерках і довготривалих багатогодинних постановках.

В залежності від завдань виокремлюються реалістичні натюрморти з предметів, які відтворюються у максимальній точності та декоративні натюрморти у зображенні фігур, ліній методом аплікації.

Одним з найголовніших критеріїв відзначається техніка зображення натюрморту живописними, графічними матеріалами та засобами виразності: аквареллю, олівцями, гуашшю, пастеллю тощо.

Так, натюрморти акварельними фарбами прозорі та повітряні, фарби ніби розмиті, непомітно здійснюються кольорові переходи. Техніка акварелі, незважаючи на легкість, є досить складною у зображенні, оскільки виправити в натюрморті недоліки практично є неможливим. Проте акварель є найкращою технікою передавання невловимості моменту у статиці та передача емоцій і відчуттів художника.

Натюрморти є багат шаровими та мають можливість передати кількість зображуваних предметів у створенні ілюзії простору. Натюрморти з різноманітною технікою написання вдало прикрашають інтер'єр житлових приміщень та галереї.

Сприймання краси дійсності неможливо уявити без милування натюрмортами. Мистецтво створення натюрмортів відзначається власною історією та традиціями, періодами розквіту та занепаду. Розвиток пов'язується з загальними тенденціями образотворчого мистецтва. Вагомий вплив на розвиток натюрмортів здійснювали відомі майстри живопису, що відзначається загальним впливом на характер та стиль у створенні натюрморту.

Однак, натюрморт не завжди розвивався спільно із загальним становленням образотворчого мистецтва. Він був складовою частиною картини, натюрморт був в усіх жанрах і видах живопису з початку його зародження. Натюрморт як самостійний жанр утверджувався в голландському образотворчому мистецтві і досяг розквіту у творчості художників.

Розвиток і становлення натюрморту як жанру образотворчого мистецтва виокремлюється у творчості голландських художників XVII століття. У Європі в цей період відзначається розквіт натюрморту, в якому основними рисами були: демонстрація гармонійного світу речей, які оточують людину, краса їх форми та художніх матеріалів.

У той час утворилися усі основні різновиди натюрморту. Вагомий розвиток натюрморту в західноєвропейських країнах у XVII столітті значною

мірою пояснюється специфікою загальної культурної та світоглядної ситуації у суспільстві, взаємним усвідомленням категорій матеріального та духовного.

Натюрморти художньо затверджували з усіх особливостей саме продукти практичної діяльності людини. Відповідно, рукотворні речі мали переносне значення, коли сприймалися як нематеріальні знаки, духовні цінності, роздуми над життям. Речі, які втрачають переносне значення перестають бути об'єктами в мистецтві.

Визначні успіхи у створенні натюрмортів мають видатні світові художники Пабло Пікассо, Анрі Матісс, Поль Сезанн, Поль Гоген та ін.

В українському живописі також прослідковується вагома роль натюрмарту. Натюрморт досягнув свого розвитку у народному образотворчому мистецтві видатних українських художниць Катерини Білокур і Марії Приймаченко. Досить часто художники О. Мурашко, М. Бурачек та ін. звертались до створення натюрмарту у минулому столітті, коли зацікавленість ним з'явилася знову.

Натюрморт помітно відрізняється певними закономірностями у вирішенні та методах створення порівняно з іншими жанрами образотворчого мистецтва. Художник сприймає предмети та об'єкти в натюрмарті досить близько, може наблизитися до них, щоб погляд відзначив їхні матеріальні якості як пластичність форми, вагу, специфіку рельєфу та фактуру, певні деталі, знаходження предметів і об'єктів у середовищі.

Розміри композиції у натюрмарті орієнтовано на розмір невеликих речей у побуті, тих, які знаходяться поруч з людиною. Тому, відчувається певна камерність у цьому жанрі.

Натюрморт більше за інші жанри образотворчого мистецтва не залежить від зовнішнього сюжету, в ньому не виявляються словесні описи. Натюрморт треба уважно роздивитись, зануритися в нього поступово. У такому розумінні натюрморт є основою будь-якої картини, навчає не відволікатися на зовнішні характеристики, звертає увагу на живописні матеріали та техніки, сприяє милуванню красою у зображенні, його барвами та виразною силою.

Художником перед створенням натюрморту продумується його створення у задумках, коли вибудовується з різних об'єктів і предметів певний осередок відповідно задуму. Це надає можливість у свідомому наданні особливого завдання та вирішення його на незмінному об'єкті зображення, бо натюрморт є досить зручним жанром для експериментальних дій.

Можливі варіанти, коли в натюрморті присутні традиційні композиційні схеми у постановках та пошук оригінальних способів втілити задуми у мистецтві натюрморту.

Важливим засобом виразності у живописних експериментальних діях у натюрморті є колір. Колір як асоціативне уявлення викликає певну реакцію у глядачів, однак, у станковому живописі не виокремлюється один колір. Зображення створюється певною системою кольорів, їх відношень, завдяки яким відтворюються об'ємні форми та простір малюнка. Сам колір одержує значну силу тільки поєднуючись зі змістом натюрморту.

В учнів миттєво може з'явитися цікавість у художній творчості, яка базується на повній реалізації та втіленні оригінальних задумів під час практичної діяльності.

В образотворчій діяльності створюється основа для прояву активності в уяві, образному мисленні, забезпеченні функцій прояву нових цікавих поглядів учнів на навколишній світ. У практичній діяльності учнів на уроках образотворчого мистецтва має значну роль розвиток їхньої зорової пам'яті, наочно-образного мислення, збагачується їхній життєвий досвід.

Навчально-виховним завданням у змісті вивчення образотворчого мистецтва є необхідність ознайомлення учнів зі створенням нових оригінальних зображень, опанування нового практичного досвіду в практичній діяльності за допомогою різних форм і методів навчання.

Дослідницький метод спрямовується в окресленні способів самостійного вирішення практичних завдань, використанням різних варіантів у пошуковій практичній діяльності, розвиває творчу уяву та образне мислення. Дослідницький метод у виконанні практичного завдання з творчим характером

створює зображення оригінальними у задумках у процесі практичної діяльності засобами виразності в графіці та живописі.

Опановувати зміст уроків образотворчого мистецтва учні мають з можливостями:

- створення композицій натюрморту в графіці та живописі;
- вироблення практичних умінь створення зображень предметів і об'єктів дійсності на площині засобами виразності;
- створення композицій способами зображення перспективного скорочення та окреслення світлотіні як засобу виразності в натюрморті;
- передавання зображень натюрмортів різноманітними кольорами та їх відтінками.

Учні на уроках образотворчого мистецтва ознайомлюються зі способами та прийомами створення композиції натюрморту, розміщують необхідне зображення, враховуючи формат площини, виділяють у зображенні головний задум. Необхідним є емоційне ставлення до зображення натюрморту, передача художніх властивостей і характерних ознак предметів і об'єктів природи.

Об'єкти природи в натюрморті вимірюються за висотою, шириною та глибиною з чітким зображенням на папері, коли передається висота та ширина предметів і об'єктів. У практичній діяльності молодших школярів на уроках застосовуються способи передавання простору у зображенні та об'єму предметів на площині.

Зміст практичної діяльності на уроках образотворчого мистецтва має в основі передачу простору в перспективі. Перспективою виокремлюється специфіка передавання зображень у натюрморті. Такий аспект є важливим у знанні візуального сприймання об'єктів і предметів у зображенні. Предмети та об'єкти у віддаленні мають зменшуватися у розмірах, чим більше віддаляється від глядача об'єкт у розташуванні, тоді за розмірами вони сприймаються меншими.

Перспективою визначаються особливості у зменшенні вигляду предметів і об'єктів у сприйманні та наближенні ліній у віддалених об'єктах. Зміст

образотворчого мистецтва ознайомлює молодших школярів з перспективою у способах спостережень.

Організація спостережень у навчанні учнів розпочинається зі створення перспективи зображення на папері, і завданням є вивчення суті перспективи. Умовою перспективи у зображеннях відзначається певна точка сприйняття місця спостереження за предметом.

Під час малювання натюрморту з натури учні засвоюють спосіб лінійної перспективи, коли споглядання змінюється, оскільки об'єкти в натюрморті з інших точок сприймаються на вигляд по-іншому. Поле сприймання виокремлюється як простір перед дітьми, на який вони дивляться з певної точки сприймання зображення, з найкращого кута сприйняття об'єктів і предметів, розміщених у центрі композиції.

У процесі малювання з натури необхідно розташувати предмети і об'єкти в натурі таким чином, щоб цілісно охопити погляди школярів. Недостатньо натурі потрапити під час сприймання, а потрібно дотримуватися зручної відстані до натури.

Малювання з натури в натюрморті виокремлюється зі створення горизонтальної лінії, яка є певним рівнем очей школярів у композиції. Тому, цей спосіб малювання потребує горизонтального формату розташування паперу.

Лінія поділяє навколишній простір на дві частини: верхня частина аркуша відзначається вище лінії поділу, а нижня частина є передньою у лінії поділу площини під час сприймання, відповідно, об'єкти та предмети побуту, які розташовані в межах лінії зображуються відносно горизонтальної лінії.

Горизонтальна лінія у натюрморті змінюється залежно від розташування художника. Під час сприймання предмети та об'єкти зображення можуть мати різний вигляд, розташування в яких буде вище або нижче лінії.

В основному поняття перспективи є кутом зору під час споглядання, відповідною площиною у зображенні натюрморту. Учитель має бути досить обізнаним з цим поняттям і чітко пояснити його зміст учням.

Малювання учнями натюрморту з натури або з пам'яті відбувається доперспективними прийомами у зображенні, коли дітьми передається у

натюрморті зображення простору, наявна можливість до самостійного вибору у прийомах, які є аналогічними до способів створення натюрморту в змісті уроків образотворчого мистецтва. З чітким сприйманням доцільно визначити рівень усвідомленого візуального сприйняття.

Розміщення предметів і об'єктів натюрморту на площині аркуша паперу у просторовому зображенні відбувається з можливістю способами загороджування та перекривання ближчими предметами віддалених. Проте, переважно дітьми використовується спосіб загороджування під час малювання довкілля.

Така тенденція може відбуватися з метою загороджування, що може порушити цілісну форму предметів і об'єктів і впливає на чіткість у розпізнанні. Відношення у загороджуванні предметами та об'єктами зустрічається в натюрмортах, в яких відображається перспективне скорочення.

Під час вивчення законів візуального сприймання в основі відзначається закономірне пізнання предметів і об'єктів зображення у натюрморті за допомогою контуру. Зорове сприймання та здобутий досвід є частковим у перекритті контурів, що може сприйматися утруднювати пізнання у створенні натюрмортів. Доцільним є поступове осмислення здатності загороджувати один предмет у натюрморті іншими під час передачі простору.

Таким чином, розвиток практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва відзначається використанням засобів виразності у створенні оригінальних художніх образів, що базуються на:

- розвитку оригінального образного мислення, творчої уяви, художньо-образних якостей візуального сприймання, чіткості під час спостережень, зорової пам'яті;
- формуванні художньо-естетичного відношення учнів до природи та побуту з пізнанням довкілля та оцінним ставленням до створення художніх образів;
- оволодінні знаннями зі створення натюрморту в аспектах розвитку практичних умінь;

- проявах культури емоцій і почуттів, уміннях розуміти суть і зміст жанрів образотворчого мистецтва;
- системному підході у вирішенні навчально-виховних завдань з образотворчого мистецтва саме у практичній діяльності на уроках;
- усвідомленні значення краси в натюрмортах, розвитку особистісного сприймання, естетичності в оцінці та прояві своїх емоцій.

Висновки до розділу 1

У розвитку практичних умінь учнів початкових класів стимулюється виконання практичних дій у нових ситуаціях на уроках з вивчення натюрморту. Чітка організація умов допоможе розвивати образотворчі вміння молодших школярів засобами виразності в живописі та графіці, здатності використовувати здобуті знання в практичних ситуаціях.

Поняття «вміння», «практичні вміння» орієнтують на відтворення способів у практичній діяльності під час виконання чітких дій. В опануванні вмінь розвиваються способи дій, а в практичній діяльності школярі поступово переходять інший рівень.

Розвиток практичних умінь учнів, здобуття нових знань, доцільність у їхньому використанні здійснюється із залученням школярів до практичної діяльності під час уроків, виконанні спеціальних дій в навчально-виховному процесі.

Молодший шкільний вік є сприятливим в емоційно-духовному розвитку учнів, здійсненні дидактичного впливу на дітей, формуванню творчих здібностей, основних видів практичних умінь в образотворчій діяльності. Дослідники висвітлюють проблему вікових особливостей у розвитку дітей молодшого шкільного віку з основою у процесі розвитку практичних умінь школярів засобами виразності у створенні натюрморту.

У молодшому шкільному віці діти опановують навчальну практичну діяльність як новий вид навчання. Також наявними є зміни в індивідуальному

розвитку учнів з новим змістом життєдіяльності. У цей віковий період відбувається розвиток психічних процесів, за допомогою яких молодші школярі переходять на рівні вищого пізнання навколишньої дійсності, відкривають свої творчі здібності.

Важлива складова у розвитку практичних умінь школярів засобами виразності в натюрморті відзначається у спостереженнях за предметами та об'єктами реальної дійсності.

Інтерес викликаний до уроків образотворчого мистецтва є важливим у формуванні ідеалів молодших школярів, розвивається естетичне сприймання об'єктів природи та творів образотворчого мистецтва, художньо-творчі здібності, самостійна творчість в художньому осмисленні дійсності.

Важливим фактором вивчення образотворчого мистецтва на початкових етапах навчання є розвиток стійких інтересів до оволодіння поняттям натюрморту. Для здійснення розвитку практичних умінь учителем має бути чітко організована образотворча підготовка, враховується загальний розвиток учнів, індивідуальні та вікові особливості.

Акцентується увага на зображенні в натюрморті емоційно контрастних особливостей навколишнього світу. Коли учнями сприймається натюрморт, відбувається створення свого зображення.

Результативність практичної діяльності значно залежить від емоційного налаштування учнів, від своєчасної індивідуальної допомоги вчителя школярам. У кожного учня буде власна неповторна композиція натюрморту. Захоплення в учнів викликають уроки образотворчого мистецтва, у змісті яких пропонуються цікаві уявні подорожі з вивчення натюрморту.

РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ВИВЧЕННЯ НАТЮРМОРТУ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Дослідження стану розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва

На уроках образотворчого мистецтва одним з вагомих аспектів в розвитку практичних умінь учнів з вивчення натюрморту засобами виразності в живописі та графіці є систематичність оволодіння знаннями та практичними вміннями. Потрібно пропонувати у структурі уроків дітям практичні завдання різної складності, які надаватимуть здатність здобувати певний досвід, розвиватимуть творчість, знаходити нові способи під час створення натюрморту.

Якостями розумової діяльності на уроках є спостережливість, вміння здійснювати аналіз, співставлення, знаходження взаємозв'язків і взаємозалежностей, певних закономірностей, які є цілісними у творчому розвитку.

У творчій діяльності учнів на уроках образотворчого мистецтва чітко окреслюються складні відтворення, завданням вчителя є сприяння школярам проявити власну творчість, мати можливість у включенні її елементів у практичну діяльність.

Під час дослідження стану розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва прослідковуються можливості вдосконалювати навчально-виховний процес, отримати найкращі результати в практичній творчій діяльності.

Розвиток практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва має враховувати специфіку проявів їхніх особистісних якостей, творчих здібностей. Дослідження стану розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на

уроках образотворчого мистецтва потребує дотримання комплексної діагностики індивідуальних проявів практичної діяльності школярів.

Комплексна діагностика розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва передбачає можливість проявів індивідуальних якостей дітей, заохочення до самопізнання та самореалізації, окреслення індивідуальних передумов ефективного творчого розвитку школярів.

Визначення потенціалу в розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва базується на знаннях, практичних уміннях з опорою на пізнавальні інтереси, виявлення у школярів специфіки опанування образотворчих знань, практичних умінь, прагнень до виконання практичної діяльності.

Дослідження стану розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту має базуватися на спостереженні за практичною діяльністю дітей на уроках образотворчого мистецтва та узагальненні висновків.

Необхідними є виокремлення характерних ознак і властивостей молодших школярів в практичній діяльності, серед яких виокремлюються пізнавальна активність, допитливість, швидкість виконання образотворчих дій, що обумовлюється стійкою увагою та пам'яттю учнів, наявністю творчої уяви та фантазії, наочно-образного мислення, оригінальністю художніх образів в натюрмортах, спроможністю творчо виконувати практичні навчальні завдання, оволодінню практичними вміннями.

Зазначені характерні риси учнів можуть визначати специфіку образотворчої діяльності в розвитку їхніх творчих сил, натхнення, опираючись на вікові особливості, які є необхідними умовами в навчанні та взаємодії з іншими учнями.

У дослідженні з розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва потрібно виокремлювати виявлення індивідуальних рис школярів, природних задатків, особливостей темпераменту, виявлення рис характеру, наявність творчих здібностей, інтересів, які знаходяться в основі творчості.

Застосування методу педагогічного спостереження за специфікою практичної діяльності школярів сприяє в отриманні значної ціннісної інформації про практичні вміння учнів, що підкреслює ефективність методу спостереження на уроках.

Важлива взаємодія вчителя з батьками дітей, які можуть мати цікаві відомості з життєдіяльності своєї дитини, що є необхідним в ефективності пошукових дій під час дослідження, виявляється їхня здатність у визначенні творчих здібностей, інтересів, особливостей практичної діяльності.

Використовуючи спостереження, доцільно запропонувати батькам опитування з питаннями для одержання додаткової цікавої інформації, яка використовується у проведенні аналізу результатів практичної діяльності, здійсненні характеристики практичних робіт молодших школярів.

Дослідження стану розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва відбувалося за допомогою констатувального експерименту у Добрівлянській філії спеціалізованої школи I-III ступенів ім. О.Маковея Заліщицького району, Тернопільської області. У дослідженні брали участь 27 учнів і 8 учителів початкових класів.

Мета констатувального експерименту була у визначенні на уроках образотворчого мистецтва стану розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту з використанням художніх матеріалів у живописі та графіці.

Виявлення рівнів розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва відбувалося поетапно:

- проведення педагогічного спостереження за практичною діяльністю учнів на уроках, їхня взаємодія, специфіка образотворчих дій;
- можливості у поєднанні розумових зусиль з практичними образотворчими вміннями у створенні натюрмортів;
- характеристика емоційного стану та прояву пізнавальних інтересів з оцінки практичної діяльності учнів;

- виявлення рівнів практичних умінь молодших школярів зі створення натюрморту в змісті образотворчої діяльності;
- відбір малюнків учнів у практичній діяльності;
- аналіз практичних робіт зі створення натюрмортів молодших школярів.

Метою дослідження зумовлено виокремлення рівнів розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва: високого, середнього та низького.

На високому рівні розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва відзначаються постійні прагнення та бажання в учнів до виконання репродуктивних і творчих практичних завдань і вправ зі створення натюрморту, діти зацікавлені та із захопленням виконують практичні завдання та вправи, демонструють активність на уроках, обирають творчі завдання з проявами найбільших інтересів.

Середній рівень розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва характеризує в основному володіння школярами можливості у виконанні репродуктивних і творчих завдань і практичних вправ, запропоновані вчителем, переважно практичні завдання виконуються з опорою на зразок, творчі елементи в натюрморті наявні окремих випадках.

Низький рівень розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва виявляється в дітей, які не мають бажання та інтересу виконувати репродуктивні та творчі практичні завдання та вправи, виявляють байдужість до створення натюрмортів на уроках, школярі характеризуються не активністю, відсутніми проявами до самостійної та творчої практичної діяльності, вміннями виявляти творчість у практичній діяльності.

На уроках образотворчого мистецтва застосувалися методи констатувального етапу дослідження: опитування, бесіда, педагогічне спостереження, аналіз практичних робіт школярів з натюрмортами, математична обробка даних.

Ефективність у визначенні рівнів розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва відзначається у виконанні практичних дидактичних завдань, в яких виявляється рівень опанування практичними вміннями.

Відповідно, потрібно у результаті здійснювати аналіз можливостей учнів початкових класів у виявленні практичних умінь у створенні натюрморту, які можуть підсилюватися особистісними якостями у проявах наполегливості, допитливості, пізнавальних інтересів.

На діаграмі 2.1. представлені результати дослідження стану розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва.

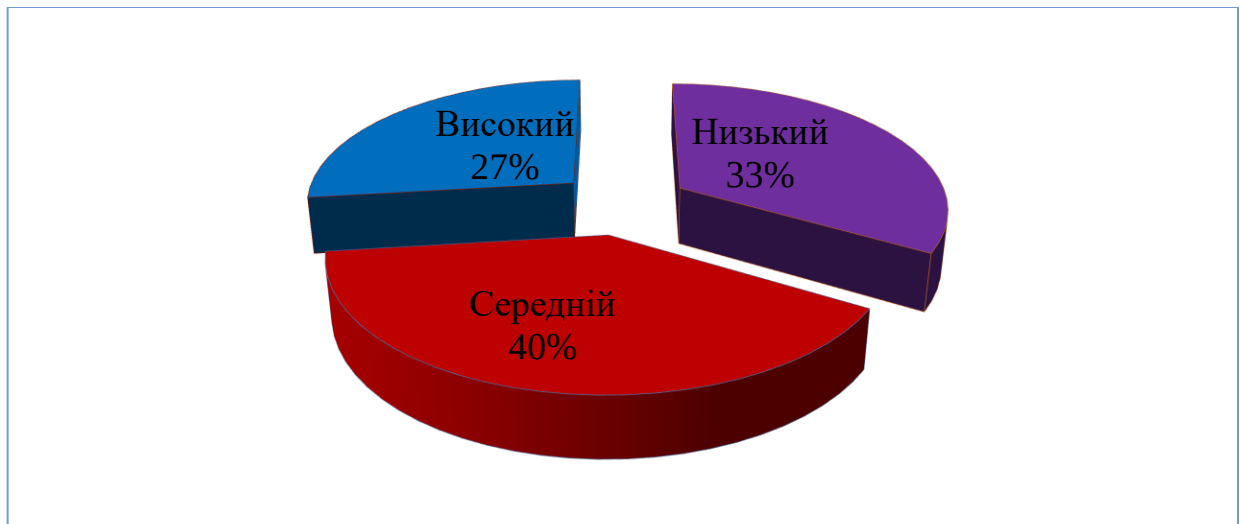

Рис. 2.1. Рівні розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва

Відповідно, молодші школярі за рівнями розвитку практичних умінь з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва з використанням художніх технік і матеріалів живопису та графіки відзначилися наступним чином:

26,9% молодших школярів мають високий рівень розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва, що відзначається бажанням і прагненням учнів виконувати репродуктивні та творчі завдання зі створення натюрморту засобами виразності,

проявляти зацікавленість і захоплення в їхньому виконанні, учнями обираються творчі вправи та завдання, які викликають широкий інтерес до художніх матеріалів і засобів виразності.

39,7% молодших школярів знаходяться на середньому рівні розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва, коли мають можливість не завжди відрізнити специфіку репродуктивного та творчого завдання, вправи, переважає виконання репродуктивних практичних завдань за поданим вчителем зразком, тільки в окремих натюрмортах присутні творчі елементи.

Низький рівень розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва відзначається у 33,4% учнів, які не бажають проявляти свої вміння у виконанні практичних вправ з натюрморту репродуктивно та творчо, демонструють байдужість у створенні практичних завдань з натюрморту на уроках.

Педагоги мають заохочувати учнів до виконання систематичних практичних завдань для розвитку практичних умінь зі створення натюрморту, заохочувати учнів проявляти на уроках активність у практичній діяльності, демонструвати різноманітні способи виконання натюрмортів художніми матеріалами в живописі та графіці, розвивати творчі здібності молодших школярів.

Важливою є взаємодія між вчителем і батьками учнів, які мають власні міркування у виявленні творчих здібностей у дітей, обговорення наявних практичних умінь в образотворчій діяльності, їхнє вдосконалення у позаурочний час.

Здійснення вчителем комплексної діагностики на уроках образотворчого мистецтва надає можливості для об'єктивної оцінки рівнів розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту.

За результатами дослідження необхідно дотримуватися коректних і об'єктивних оцінок у практичній діяльності молодших школярів. Опитування та бесіди з дітьми здійснюються у сприятливих комфортних умовах. Недоцільно

наголошувати на результатах дослідження, що може впливати на емоційний стан молодших школярів, їхню взаємодію на уроках у практичній діяльності.

Важливо своєчасно виявити у практичній діяльності творчі здібності молодших школярів, оскільки проявити вроджені задатки учні можуть у тих видах практичної діяльності, які удосконалюватимуть розвиток творчих здібностей. Саме систематична робота сприятиме постійному творчому розвитку школярів.

Під час спостережень за молодшими школярами в практичній діяльності вчителю потрібно зорієнтуватися на характерні риси творчого потенціалу, визначення власних успіхів в образотворчій діяльності, врахування загальної вихованості з подальшими можливостями в навчанні, проявами природних задатків і здібностей дітей, впровадження особистісно-орієнтованого підходу на уроках образотворчого мистецтва.

Результати експерименту можуть застосовуватися на уроках образотворчого мистецтва для забезпечення розвитку практичних умінь учнів початкових класів з вивчення натюрморту.

Молодший шкільний вік є основою сприятливого розвитку практичних умінь школярів з вивчення натюрморту, відзначається вагомістю ролі у визначенні оптимальних умов підвищення рівня практичної діяльності, що окреслює зміст образотворчої діяльності, бо навчально-виховний процес є провідним на уроках у цьому віковому періоді.

Саме вчитель має вагому роль під час організації практичної діяльності для розвитку образотворчих умінь учнів зі створення натюрмортів, відповідно, ним створюються оптимальні умови для творчої діяльності.

Таким чином, досягнення результатів є необхідною складовою діагностики розвитку практичних умінь молодших школярів зі створення натюрморту, коли враховуються вікові та індивідуальні особливості з виявлення певного рівня розвитку та способів самовдосконалення.

2.2. Характеристика педагогічних умов розвитку практичних умінь учнів у процесі вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва

У процесі вивчення натюрморту розвиток практичних умінь учнів початкових класів, їхній творчий потенціал та здібності відбувається у самостійній практичній діяльності. У створенні практичних робіт з натюрморту за допомогою засобів образотворчого мистецтва вагому роль відіграє сприймання природи як один з показників усвідомлення навколишньої дійсності.

Ознайомлення на уроках образотворчого мистецтва зі змістом творів з вивчення натюрморту у розвитку практичних умінь учнів початкових класів відбувається з дотриманням педагогічних умов:

- усвідомлення змісту творів з натюрмортів на уроках образотворчого мистецтва у вигляді підібраних репродукцій картин, ілюстрацій, творів графіки та живопису;
- заохочення до самостійної образотворчої діяльності при створенні натюрмортів;
- організація та проведення екскурсій у музеї, виставкові зали для ознайомлення та перегляду художніх творів з натюрмортами, які є доступними для сприймання молодшими школярами.

Види образотворчої діяльності мають ефективність у створенні натюрморту, розвивають молодших школярів емоційно та чуттєво, сприяють глибшому пізнанню, інтенсифікації візуального досвіду дітей, формуванню естетичної культури.

Вплив творів з натюрмортом на розвиток учнів відбувається зі збільшенням діапазону візуальних можливостей під час практичної діяльності, якісним ускладненням змісту естетичного сприймання та творчої уяви, розумінням і переживанням змісту зображення в натюрморті.

Тому, надається спроможність в прояві активності школярами у розвитку зорових вражень, здатність адекватно оцінювати естетичні та художні ознаки в

натюрморті та прояв сміливості втілювати свої почуття у творчому підході створення зображення.

На уроках образотворчого мистецтва відзначаються невербальні способи ставлення школярів до предметів і об'єктів природи, які є формою візуального сприймання зіставлень художніх образів з образами у природі.

Серед можливостей вивчення натюрморту як жанру образотворчого мистецтва та педагогічного засобу навчально-виховного процесу відзначається формування художньо-естетичного відношення, свідомості учнів до навколишньої дійсності.

У компонентах естетичного відношення, сприймання, прояві в естетичних почуттях, потребах, судженнях, ідеалах, оцінках, смаках, у творчому потенціалі окреслюється практична діяльність молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва, яка суттєво змінює переконання, поведінку, враження, може перетворити художньо-естетичну діяльність у гармонійний розвиток творчих здібностей.

Необхідно виховувати інтерес до художніх творів з натюрмортами, виявляти увагу до змісту з формуванням поступової здатності до естетичного сприйняття. Під час вивчення натюрморту на картинах або малюнках учні зацікавлюються змістом зображення, вивчають навколишні об'єкти та предмети, мають можливість ознайомитися з раніше невідомими.

Вплив на молодших школярів творів з натюрмортами відбувається під час ознайомлення з явищами навколишньої дійсності, здобутті уявлень про красу, гармонійність, виразність, навчання у творчому сприйманні навколишньої дійсності.

У сприйманні натюрморту характерною ознакою є переживання суттю сприйнятого, зацікавленням, хвилюванням зображення. У практичній діяльності використовується засоби виразності, якими є колір, світлотінь, лінія, штрих, фактура тощо. Учнями сприймаються засоби виразності використані художником, що сприяє глибшому розкриттю змісту натюрмортів, багатству прояву емоцій і почуттів, що прослідковуються у змісті, викликають більше емоційних відгуків.

Методика ознайомлення учнів зі змістом творів з натюрмортом відбувається поетапно.

Перший етап ознайомлення з натюрмортом в школярів має викликати інтерес до жанрів образотворчого мистецтва, до творів художників, потрібно розвивати вміння та навички уважного спостереження та розгляду, виявлення емоцій до змісту картини.

Основними прийомами при ознайомленні з натюрмортом як жанром образотворчого мистецтва виокремлюється проведена вчителем мистецтвознавча розповідь. У змісті мистецтвознавчої розповіді наголошуються відомості про назви картин і художників, сюжет твору, який є головним у натюрморті, виокремлення композиційного центру, особливостей побудови, способів розташування об'єктів зображення, підбір кольорів.

Важливим є виокремлення відображення композиційного центру в натюрморті та поєднання елементів у зображенні, змістовне заглиблення в картину, можливість встановити зв'язок між задумом у художньому творі та виразними засобами у натюрморті, зрозуміти суть краси, яка показується у художньому творі, задуми, асоціації у сприйманні картини.

Методичні прийоми при ознайомленні з натюрмортом базуються на: використанні педагогом конкретних запитань, прийомі «входження в картину з натюрмортом», школярам пропонується підключити уяву та стати елементом у зображенні, прийомі відтворити у художньому творі попередні дії у наступних, прийомі емоційності у підсумковій бесіді під час ознайомлення з засобами виразності.

Другий етап ознайомлення з натюрмортом розвиває вміння аналізувати зміст натюрморту, розрізняти засоби виразності, сформувати вміння усвідомлювати зміст зображення, здійснювати мотивацію емоційного та особистісного ставлення до зображення у художньому творі. Запитання мають бути спрямовані на можливості учнів встановити та пояснити зміст зображення та використання виразних засобів у створенні натюрморту. Запитання сприяють розвитку вмінь обмірковувати, довести задуми, аналізувати, робити узагальнення та висновки.

Третій етап ознайомлення з натюрмортом акцентує увагу на особистісно-емоційному ставленні молодших школярів до твору образотворчого мистецтва, який має бути сприйнятий. Важливим є закріплення вмінь емоційних висловлювань про натюрморт у вигляді вербального опису або розповіді, дотримання стійких сформованих умінь у логічності висловлення власних міркувань, розуміння задуму картини, дотримання умов з відтворення учнями набутих знань і умінь у сприйманні художніх творів з натюрмортами в ігрові навчальні вміння.

Використання нових прийомів навчання розвивають творче сприймання натюрмортів молодшими школярами. Серед прийомів відзначається прийом порівняння, застосування дидактичних ігор, прийом класифікації художніх творів, прийом створення своєї уявної картини за назвою натюрмарту.

Серед методів і прийомів навчання під час бесіди з вивчення натюрмарту, його змісту використовується метод пояснення для уточнення уявлень живописних і графічних матеріалів та засобів виразності. Прийом порівняння підвищує розумову активність учнів, розвиває розумові дії аналізу, синтезу та узагальнення.

Цікавим є прийом акцентування на деталях натюрмарту, коли у процесі сприймання твору можуть бути приховані окремі деталі зображення, а відкриті для учнів тільки певні елементи. Цим прийомом розкривається виразність у частині натюрмарту, увага зосереджена саме на ній, посилення сприйняття та встановлення взаємозв'язків між елементами натюрмарту та цілісністю композиції зображення. Цей прийом активізує мовлення учнів.

Метод виклику емоцій доцільно застосовувати для прояву емоцій і почуттів, відгуків, позитивного настрою для адекватного стану зображення в натюрмарті художніх образів. Необхідні також безпосередні емоції, бо розуміння змісту образотворчого мистецтва базується на відчуттях.

Потрібним є врахування єдності сприймання з отриманим раніше досвідом у створенні натюрмартів. Спроможність учнів до пригадування подібних ситуацій, коли був вже такий настрій, встановлення зв'язків з

одержаним досвідом, що надає здатність завдяки засобам виразності створити те, що раніше сприймалося та усвідомлювалося.

Сприятливі умови на уроці викликатимуть у школярів певні емоції, коли учні є активними у висловлюваннях про зміст художніх творів з натюрмортом, специфіку зображення.

Використання тактильно-чуттєвого методу є важливим у процесі сприйняття творів з натюрмортом дотиком, повторенням зображень на картині натюрмарту рухами рук.

Мета використання тактильно-чуттєвого методу полягає у виклику почуттів школярів, у переживаннях чіткого стану зображення художніх образів в натюрморті, прояву відчуття в оточенні. Ефективним цей метод є, коли впливає на емоції учнів, викликає певні реакції та відгуки за умов наявності між учителем і школярами взаємної щирості, схвалення, симпатії, поваги, підтримки.

Цікавим є прийом «входження в натюрморт», який використовується вчителем, коли учням пропонується проявити уяву і стати на місце зображень у натюрморті, навчити співчуттям, пробудженню уяви та фантазій.

Використання вчителем прийому музичного супроводу сприймання натюрмарту сприяє в розгляді художнього твору, бо музичні твори мають зміст співзвучний зі змістом натюрмарту, з одночасним впливом на візуальне та слухове сприйняття школярів, що полегшує процес сприйняття твору з глибшим і цікавим змістом.

Застосування ігрових прийомів сприяють зосереджуванню уваги молодших школярів на сприйнятті необхідних елементів натюрмарту, активізації розумової та пізнавальної діяльності учнів, підсиленню інтересу до художніх творів, формуванню позитивного відношення до створення натюрмарту.

У змісті натюрмарту як твору образотворчого мистецтва робиться акцент у бесідах, використовуючи методи та прийоми з іншими жанрами та видами образотворчого мистецтва у практичній діяльності.

В ознайомленні з творами натюрмортів відбувається опанування учнями фарбами, олівцями, кольорами, штрихами, композицією, знання задумів та почуттів художника, усвідомлення вагомості художніх засобів виразності у створеннях художніх образів. Відповідно, відбувається розвиток інтересу до натюрмортів, характеристика елементів композиції, назви картин, що базується на розвитку вмінь сприймати, усвідомлювати та осмислювати художній образ в натюрмортах, бачити основні деталі у творах, висловлювати своє відношення до творів.

У процесі вивчення натюрморту важливо налаштувати школярів з дотриманням:

- творчої спрямованості, усвідомленням ролі у творчих потребах, мотивах, інтересах як основних у практичній діяльності;
- розвитку творчих рис характеру: оригінальності, цілеспрямованості, ініціативи, допитливості, самостійності, вимогливості, відповідальності, винахідливості, працелюбності тощо;
- творчої самосвідомості у процесі пізнання та адекватної самостійної реалізації, оцінці дій, вдосконаленні практичних вмінь;
- розвитку індивідуальних якостей, логічності та цілісності у сприйманні навколишньої дійсності, прояву спостережливості, образного мислення, уяви та фантазування;
- постійного зростання потенціалу до практичної діяльності, систематичність в отриманні нових знань, практичні вміння їх застосовувати за допомогою художніх матеріалів;
- вдосконалення творчих якостей, проявів темпераменту, характерних рис;
- можливостей у школярів творчо взаємодіяти та спілкуватися про художні твори з натюрмортами.

Підтримувати інтерес учнів до образотворчої діяльності у процесі художньо-практичної активності можливо завдяки ознайомленню з художніми матеріалами, застосування їх на практиці та спільного осмислення техніки і способів створення художніх образів в натюрморті.

У процесі художньо-естетичної діяльності на уроках опановуються різноманітний матеріал, який є необхідним для використання у створенні натюрмортів, застосовуються фарби, пензлики, овочі, фрукти, зубні щітки, папір, нитки, тканина, стрічки, ватні диски тощо.

У створенні натюрмортів на уроці образотворчого мистецтва використовуються живописні та графічні художні матеріали, тому потрібно пропонувати учням такі практичні вправи: «Чарівність у перетворенні кольору», «Що може лінія?», «Що вміє олівець?», «Що підказують фарби?» та ін., в яких молодші школярі самостійно шукають і створюють зображення в натюрмортах.

Наявність у школярів досвіду практичної діяльності сприяє до більш самостійного створення художніх образів і перетворення практичної в образотворчу діяльність. Створення художніх образів в натюрморті здійснюється завдяки художнім матеріалам і технікам. Художніми матеріалами активно створюються зображення, образи, втілюються задуми та розкривається краса довкілля.

Використання художніх матеріалів пов'язується у зображенні натюрмарту засобами виразності, характерними для певного виду образотворчого мистецтва. Відповідно, у графіці та живописі художній образ може бути створений відомими засобами. Засоби виразності у графіці та живописі сприяють глибшій оцінці художніх переваг, розуміння задуму автора у художньому творі, здатності сприймати та переживати зміст твору, оволодіння вміннями в образотворчій діяльності.

Важливим у вивченні натюрмарту є використання дітьми живописних художніх матеріалів і демонстрація різних художніх технік роботи в натюрморті. Переважають метод демонстрації готової композиції вчителем, метод пояснення під час актуалізації отриманих знань учнів, метод стимулювання дітей експериментувати з художніми матеріалами, опановувати цікаві та оригінальні техніки.

Вивчення характерних ознак і властивостей художніх матеріалів для створення натюрмарту відбувається в самостійному знаходженні молодшими

школярами оригінальних способів зображення нетрадиційними техніками та матеріалами: набризк, монотипія, плямографія та прояв творчості під час реалізації задумів.

У молодших школярів прояв динамічності відбувається у креативності, ініціативності, здатності знайти цікаві ідеї у створенні задуму як складові образотворчої діяльності.

Важливо отримувати вміння у виборі художніх матеріалів для натюрморту, обирати способи створення зображень, виявити гнучкість у придумуванні нестандартних прийомів і способів при створенні зображень, бути оригінальними, вміти вчасно виправити недоліки, бути спроможним удосконалити елементи зображення в натюрморті, додати елементи, довершити вигляд готового зображення.

Коли учні ознайомлюються з використанням художнього приладдя для створення натюрморту, доцільною є пропозиція поринути в казкові ситуації: «Казка про натюрморт», «Чарівний пензлик», «Секрети натюрморту» та ін., в яких оживлюються предмети та об'єкти для художника, мають відгуки до них в учнів початкових класів певних відчуттів для усвідомленого розуміння їхніх ознак і властивостей.

Технологія застосування художніх технік і матеріалів має значущість при створенні натюрмортів на уроках образотворчого мистецтва. Прояв творчої уяви, що може розвиватися коли сприймаються на слух сюжети казок і створюються їх зображення, здійснюються інсценізації, це допоможе школярам бути активними під час творчого спілкування з художніми матеріалами, у творчому захопленні та задоволенні практичною діяльністю.

На уроках образотворчого мистецтва створення натюрмортів засобами виразності здійснюється у розвитку художнього та естетичного відношення учнів, насичується різноманітними художніми матеріалами у практичній діяльності, яка може організовуватися за принципами прояву творчості, у вільному виборі, співтворчості, активізації наочно-образної пам'яті, творчої уяви та фантазії, підвищувати інтерес до дійсності та пошуку натхнення у природі, актуалізувати саморозвиток у виникненні цікавих задумів.

Таким чином, практичні вміння з вивчення натюрморту розвиваються в образотворчій діяльності з визначенням гуманного характеру навчально-виховного процесу, з урахуванням принципів емоційності навчання, зв'язку з життєдіяльністю учнів та формуванню їхнього світогляду, різноманітними видами та засобами творчої діяльності.

2.3. Методичний інструментарій розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва

Вивчення натюрморту у змісті уроків образотворчого мистецтва відбувається з окреслення навчально-виховної мети і завдань, а під час уроків здійснюється зняття емоційної напруги, мають бути організація оптимальних умов під час створення комфортного внутрішнього стану та задоволеності молодших школярів уроком. Практична діяльність також окреслює визначення специфіки прояву творчих здібностей учнів.

Під час розвитку практичних умінь дітей значущу роль відіграє саме вчитель, оскільки ним забезпечується сприятливість в організації атмосфери проведення уроків, захоплення та задоволення практичною образотворчою діяльністю.

Специфіка розвитку практичних умінь школярів з вивчення натюрморту в аспекті методики навчання визначає методи навчання як способи спільної навчальної діяльності на уроках, яка спрямовується у досягненні навчально-виховних і розвивальних завдань з опанування змісту образотворчого мистецтва учнями.

Методи навчання як основа у системі практичної діяльності в навчально-виховному процесі є базою сукупності прийомів, які спрямовані на досягнення поставленої мети у вивченні теоретичного матеріалу з образотворчого мистецтва, створенні певних шляхів здійснення практичної діяльності (О.Красовська, 2013, с. 53).

Методи навчання у процесі розвитку практичних умінь молодших школярів мають характерні ознаки, які відзначаються:

- особливостями розумової діяльності дітей, коли застосовуються пояснювально-ілюстративний, репродуктивний і дослідницький методи;
- образотворчою діяльністю з практичними методами;
- функціями з навчальними, виховними, розвивальними, мотиваційними та організаційними методами;
- характером сприйняття та джерелами передачі інформації з образотворчого мистецтва переважно словесними, наочними та практичними методами.

Специфіка зображення натюрмортів у розвитку практичних умінь молодших школярів здійснюється завдяки використанню практичних методів.

Застосування практичних методів відбувається у розвитку вмінь учнів під час отримання теоретичних знань з образотворчої грамоти відповідно до провідних груп навчальних завдань: вивчення форми, кольору, композиції та композиційної діяльності, простору, об'єму та вдосконалення при створенні натюрмортів наявних образотворчих умінь.

Відзначаються важливістю такі практичні методи: демонстрація навчального малюнка, застосування підготовчих та ігрових вправ, створення сюжетних та орнаментальних ескізів композицій натюрморту, зображення ескізів рослинного світу, показ прийомів під час створення натюрморту у практичних роботах художніми графічними, живописними та графічними матеріалами.

Підготовчі вправи в образотворчій діяльності невід'ємні у структурі уроків з образотворчого мистецтва, що можуть мати ознаки опанування дітьми практичними вміннями, сприяти проявам особистісних рис у виконанні практичних вправ з розвитку спостережливості, зорової пам'яті, гостроти зору, сприйняття та створення зображення в кольорах, проявам активності та гнучкості рухів, тактильним відчуттям, специфіки в координації рухів і зору молодших школярів.

В образотворчій діяльності на уроках зі створення натюрморту практичні вправи є досить специфічними та можуть використовуватися в малюванні з натури, у тематичному малюванні навколишньої дійсності, у сприйманні художніх творів.

З метою вивчення деталей у зображенні натюрморту створюються етюди, які є елементами виконання художнього твору в мистецтві. Виконання на уроках ескізів передбачає попереднє створення начерків цілісного художнього твору або його певного фрагменту з метою детального вивчення елементів зображення без завершення натюрморту.

Доцільними в практичній діяльності на уроках є застосування творчих дидактичних завдань, які розвивають в учнів образне мислення, творчий потенціал, пошук оригінальності у способах створення натюрморту. Під час спостережень на уроці, розвитку творчої уяви школярів створюється захоплення, піднесений настрій, що посилюється змістом цікавих бесід, загадок, ребусів, віршів, кросвордів, зашифрованих слів тощо.

Під час проведення уроків образотворчого мистецтва учні навчаються до цілеспрямованого мислення та сприймання художніх творів, їх аналізу в імпровізації та втіленням оригінальних ідей і задумів у практичній творчій діяльності.

У процесі розвитку практичних умінь школярів у практичній діяльності зі створення натюрморту важливими є нетрадиційні методи та засоби навчання. Високий рівень образотворчих знань і практичних умінь учнів досягається необхідними активними методами навчання, зокрема інструктажем, пошуковою діяльністю, роботою в групах і парах тощо.

У структурі уроків образотворчого мистецтва можна використовувати нетрадиційні методи навчання, зокрема: мозкову атаку, мозаїку, коло ідей, роботу в парах і групах та ін.

На етапі актуалізації опорних знань школярів застосовуються методи ланцюжка, побудови асоціативного куща, робота на індивідуальних картках, а на етапі підсумку уроку доцільним є застосування методів мікрофона, кошика запитань та ін. Нетрадиційні форми та методи навчання з молодшими школярами

у процесі розвитку практичних умінь є неправильний малюнок, незакінчене речення та ін.

Учитель має створити комфортну атмосферу на уроці, що базується на доброзичливому ставленні та приємних взаєминах з учнями. Позитивна емоційна налаштованість молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва є обов'язковою умовою розвитку практичних умінь.

У результаті учнями відчувається свобода процесу творчості, прояв сміливості в уявленнях і фантазіях. Комфортність в атмосфері на уроці забезпечується в допомозі вчителю з використанням свого досвіду, здатністю до експериментування, бачення нового змісту в тематиці натюрморту та способів його створення.

Безсумнівно, на уроках образотворчого мистецтва захоплюють молодших школярів дидактичні ігри образотворчого змісту: «Створюємо натюрморт», «Ярмарок образотворчого мистецтва», «Знайдемо потрібний колір для натюрморту», «Придумай улюблений натюрморт» та ін.

Актуальними у вивченні натюрморту є оволодіння кольорами як основними засобами виразності з використанням ігрових форм навчання.

Ефективність змісту гри «Зустріч зі знайомим натюрмортом» в опануванні предметів і кольорів учнями завдяки методу порівняння. Під час гри здійснюється розгляд учнями одного натюрморту, але поступово з іншою метою.

Поглиблюється вивчення натюрморту як жанру образотворчого мистецтва завдяки дидактичним іграм, практичним вправам і колективним ігровим завданням.

Дидактична гра «Знайдемо друзів фарби» у змісті розкриває знання учасників з вибором фарб, що відповідає кольорам предметів натюрморту та створює кольорові зображення. На папері малюються силуети предметів і об'єктів натюрморту, в учнів завдання знайти серед предметів ті, що мають зелену, жовту, червону, синю фарби. Учасники знаходять предмети, що збігаються за кольорами та їх розфарбовують.

Гра «Збери натюрморт за кольорами» має на меті уважний розгляд учнями кольорових зображень предметів натюрморту, вказати їхні кольори, придумати

з уяви, придумати назви для окремого кольору для інших учасників гри, щоб вони легко змогли його уявити: колір квітів вишні, сонячного неба, соковитого апельсина тощо.

У практичній вправі «Чарівні фарби» передбачається ознайомлення з акварельними фарбами, якими створюються натюрморти. Навчальне завдання у вправі базується на закріпленні знань учнів про кольори – основні: синій, червоний і жовтий та похідні: фіолетовий, помаранчевий і зелений.

Діти навчаються у вправі до практичного отримування похідних кольорів, змішують на палітрі основні кольори, відпрацьовують практичні вміння користуватися фарбами та пензлем, одержують потрібний відтінок кольорів, повторюють особливості покриття зображення фарбами у межах контурів зображення натюрморту.

Навчальним ігровим матеріалом пропонується для кожного учня надати набір з трьох карток, на яких зображуються три повітряні кульки, основними кольорами зафарбовані дві з них, не зафарбованою є третя кулька. На картках є по дві кульки зафарбовані у кольори: синій і жовтий, червоний і жовтий, синій і червоний.

Розповідаючи про чарівність світу кольорів в учнів запитується про головні кольори. Коли виникають труднощі в дітей учитель підказує назви основних кольорів.

Завдяки основним кольорам, які змішані на палітрі дітьми робиться висновок, що змішуючи червоний і жовтий кольори з'явиться помаранчевий, синій з жовтим отримуємо зелений колір, і червоний з синім кольором побачимо фіолетовий.

У практичній вправі школярі виконують самостійні дії з нанесення двох кольорів один на один: жовтий на синій і вийде зелений колір. Далі ці два кольори на палітрі змішуються і учасники переконуються щодо правильного визначення конкретного кольору. Кольором, який отриманий дітьми на картці зафарбовується третя кулька.

Доцільно під час вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва пропонувати учням практичні вправи та творчі завдання з опанування

кольорів. Школярі у грі на підсвідомому рівні можуть обирати ті кольори, які споріднені з конкретним днем. За стійкістю характеру учнів, сталістю задумів і вчинків можуть обиратися ними й кольори. Навіть в обраних кольорах може й не бути самого улюбленого кольору. Усвідомлення навчання дітьми та здатність виробити в них стійку пам'ять сприяє використанню кольорових підручників.

Увага також є необхідною у впровадженні елементів індивідуального та диференційованого навчання та практичної діяльності, у здійсненні пошукової діяльності під час знаходження цікавих способів створення натюрмортів. Для школярів вагомим є сприяння виконувати практичну діяльність, щоб учні в якості співавторів уроків образотворчого мистецтва, на відміну від пасивності у прийманні готової інформації з теми уроку.

Спостереження за образотворчою діяльністю засвідчує її як потужний засіб розвитку практичних умінь засобами образотворчого мистецтва, допомагає сформувати творчі здібності та потенціал учнів.

Створення натюрмортів як жанру образотворчого мистецтва діяльності є улюбленим серед учнів видом образотворчої діяльності. Молодшими школярами з цікавістю малюються предмети побуту, об'єкти довкілля для натюрморту.

Відчуття захоплення в учнів проявляється у практичних завданнях і вправах, коли треба малювати натюрморти незвичними художніми матеріалами та інструментами використовувати штампи фруктів і овочів, пальчики, долоньки, зубні щітки, нитки тощо.

На уроках образотворчого мистецтва навчальний матеріал не має бути одноманітним і шаблонним. У вивченні натюрморту з використанням нетрадиційних підходів відбувається вплив на розвиток молодших школярів. Нетрадиційні художні матеріали та техніки у процесі образотворчої діяльності розширюють можливості для дітей у прояві емоцій і почуттів, свого відношення, не зважаючи на обмеження або труднощі.

Можливості молодших школярів бачаться у здатності демонструвати власне відношення до оточення за допомогою використання традиційних художніх матеріалів та інструментів у графіці та живописі, і розкривається здатність експериментувати з кольорами та їх відтінками, замінити фарби, пензлі

на незвичне приладдя та створювати цікаві та оригінальні зображення (Є.Антонович, 2001).

Серед завдань учителя відзначається вдосконалення практичних робіт учнів, їхніх задумів за допомогою самостійності у виборі, пошукових діях, використання під час практичної діяльності незвичних художніх матеріалів і технік.

Зважаючи, що в образотворчій діяльності є потреба у наполегливій і поступовій роботі, яка виконується досить тривалий час і з ретельністю, школярами може відчуватися захопленість практичною діяльністю, яка є головною у творчому процесі в молодший віковий період. Виявити індивідуальність і оригінальність молодших школярів є важливим в аспекті визначення їхнього ставлення до особливих об'єктів в оточенні, що проявить їхні творчі здібності.

Зміст образотворчої діяльності спрямовується на творчий розвиток учнів, а результатом є створення нових оригінальних зображень натюрморту, може в дітей виявлятися уява та фантазування, реалізовуватися їхні задуми, прийматися самостійні рішення у знаходженні засобів виразності у зображенні натюрморту.

Серед ознак образотворчої діяльності як одного з видів художнього процесу на уроках відзначається можливість створювати оригінальні самостійні художні образи у зображеннях натюрморту, здатність до творчої сфери під час діяльності у репродуктивних діях.

Вивчення натюрморту у процесі розвитку практичних умінь школярів на уроках мистецтва сприяє прояву емоційного стану, цікавості та інтересам учнів. Необхідно також стимулювати дітей за власним бажанням з вибором художніх матеріалів, виявляти сміливість у задумах, долати труднощі. У завданнях перед вчителем відзначається демонстрація практичних робіт під час художньої діяльності з художніми матеріалами та здатність впроваджувати творчі задуми та ідеї.

Натюрморти зображуються як тематичні твори образотворчого мистецтва з більш повним розкриттям задуму та змісту цих творів. Також, натюрморти

можуть мати настільки важливу роль, що є композиційним центром художнього твору.

Гармонійність у створенні композиції натюрморту відзначається у її послідовності:

Початок роботи над композицією містить підбір і розташування зображуваних предметів. Для предметів у композиції обираємо вже відомі, які мають прості лінії, естетичні за кольорами та формою, відзначаються знаходженням краси та гармонії у простих речах.

У предметах має бути зміст і спорідненість, які визначають їхнє призначення в побуті. Підбір предметів має бути свідомим з уникненням випадкових і неспоріднених предметів за призначенням, скеровуватися сюжетним змістом і задумом.

З дотриманням навчальної мети необхідним є прагнення до вдалого компонування предметів натюрморту, серед яких предмети побуту, різноманітні квіти, овочі та фрукти, писанки, книги тощо. Предмети, які компонуються розміщуються на столі, що покривається полотном або тканиною, для чіткого вигляду падаючої тіні.

Важливо розмістити тло для натюрморту з невеликою кількістю складок з гармонійністю та простотою. Не доцільно обирати тканину з візерунками і орнаментом, а перевага має надаватися світлій тканині одного тону. У таких випадках гра світла та тіні буде проявлятися повністю.

На наступному етапі відбувається складання сюжету для натюрморту. У простій композиції створюються три предмети або п'ять, які розкладаються так, щоб вони були пов'язані між собою, один предмет доповнює інший, три або п'ять предметів є одним цілим. А це є головним секретом композиції. У композиції не може бути випадкового набору предметів, всі елементи ретельно добираються.

За законами перспективи у натюрморті предмети компонуються так, щоб були у вигляді перспективи, на різному віддаленні від головного предмету композиції. Відповідно, з віддаленням ліній від очей елементи натюрморту у

перспективі зменшуються. Фрукти мають бути віддаленими в композиції від головних предметів, тоді вони будуть органічними за законами композиції.

Необхідним є продумування у постановці місця та розташування предметів, яким чином розташувати предмет до предмету з урахуванням можливостей перекривати один одного та наявності щілин між предметами, бо так визначається враження цілісності.

Вагоме значення мають вдало підібрані художні матеріали, обладнання, які є необхідними для створення натюрморту. Так, папір для живопису акварельними фарбами краще використовувати зернистої поверхні, який не втягуватиме вологу. Для обирання розміру аркуша паперу з натюрмортом необхідно зважати на масштаби предметів, які закладаються у натюрморті.

Використання фантазування, казкових та ігрових сюжетів є частиною духовного життя учнів на уроках образотворчого мистецтва, вони можуть пробудити емоції та почуття, захопити цікавими задумами та творчістю. Ігрові моменти треба застосовувати в навчальній діяльності учнів, і пізнання буде продуктивним, а уроки будуть захоплюючими.

Елементи гри доцільними є для використання на кожному уроці образотворчого мистецтва, коли необхідним є формування пізнавальних інтересів та активного відношення до змісту навчального матеріалу.

Дидактичні ігри на уроках образотворчого мистецтва є корисними тільки тоді, коли вони органічно взаємодіють з наполегливою діяльністю, спонукає до інтенсивної розумової діяльності. Ігри сприяють привабливості та зацікавленості діяльністю, є бажання в учнів до того, що їм складно виконувати, допомагають долати труднощі у засвоєнні навчального матеріалу на уроках.

На уроках образотворчого мистецтва доцільними є ігри, які залучають до винахідливості, пошукової діяльності, відчуття бажання до перемоги, активізації уваги молодших школярів.

Досить продуктивними при вивченні натюрморту на уроках образотворчого мистецтва можуть бути такі дидактичні ігри та творчі практичні завдання:

Гра «Живий натюрморт», коли на дошці розміщуються декілька натюрмортів, учні мають об'єднатися за натюрмортами в команди. Кожна команда жестами та мімікою зображує свій натюрморт, усі решта відгадують натюрморт, який зображує команда.

Гра «Розгадай картину» для закріплення вміння учнів розрізнити жанри образотворчого мистецтва за характерними ознаками, а також скласти цілу картину з частин, звернути увагу до сюжету натюрморту, художніх образів, відчувати настрій сюжету зображення у картині. Під час гри в учнів є конверти з картиною, яка розрізана на кілька частин. Завданням для дітей є складання картини в єдине ціле і визначення жанру образотворчого мистецтва.

Гра «Відгадай, що в кошику» розпочинається з розгляду малюнка з трьома однаковими колами. У кошику знаходяться три круглі предмети: помідор, яблуко, апельсин. Учні мають визначити дотиком ці предмети і що намальовано на аркуші паперу. Орієнтовані предмети: яблуко, м'яч, апельсин, помідор, грейпфрут.

Учитель показує предмети, коли виймає їх з кошика, відкриває на малюнку кола, під якими намальовані в кольорах предмети з кошика. Отож, три однакові за формою та розміром предмети можна молодшим школярам за допомогою кольору перетворити на червоний помідор, оранжевий апельсин і жовте яблуко.

Гра «Склади натюрморт» має на меті удосконалювати в учнів навички композиції, вміти створювати композицію натюрморту на тему, виокремлювати головне, встановлювати зв'язки між частинами зображення, розташовувати в просторі зображення. Під час гри в конверті є силуети предметів побуту, фруктів, овочів, квітів тощо. Учні мають обрати необхідні предмети та створити з них натюрморт.

Творче завдання «Живі картини» об'єднує учнів початкових класів в чотири групи, кожна з яких отримує репродукцію картини. В однієї групи – пейзаж, у другої – портрет, у третьої – натюрморт, у четвертої – анімалістичний жанр.

Завданням є з використанням репродукцій здійснити опис характеру художника, з'ясувати специфіку його творчої діяльності завдяки запитанням:

«Які кольори і відтінки художник більше всього використовує? Що для художника було найголовнішим в житті? Як він ставився до людей і природи? Про що художник мріяв? Про що він намагався розповісти людям?».

Гра «Інтерв'ю з аквареллю», під час якої вчитель об'єднує дітей у групи, в яких один учень є художником, в всі інші є акварельними фарбами. У художника завданням є записати інтерв'ю з акварельними фарбами. Для інтерв'ю можуть бути такі запитання: «З чого ви створені? З якими матеріалами і предметами ви товаришуєте, а з якими – ні? Якими навичками має володіти художник, який пише аквареллю? Що із навколишнього світу вам найпростіше зображати? Товаришуєте ви з іншими фарбами? Чим ви відрізняєтеся від інших фарб?».

Дидактичні ігри та творчі практичні завдання пропонуються під час уроків з образотворчого мистецтва при ознайомленні молодших школярів з натюрмортами, на яких зображуються квіти, овочі та фрукти, речі побуту (див. Додаток Б).

Молодшим школярам досить корисно починати виконання простих натюрмортів, які розташовуються під прямим денним освітленням, для кращого споглядання кольорових відношень і декоративного оздоблення. Такі навчальні завдання створюються досить насичено технікою гуашшю, бо гуаш має щільну покривну властивість, що дозволяє досить легко вносити потрібні корективи. Техніку живопису гуашшю доцільно поєднати з використанням акварелі, з поступовим засвоєнням техніки тривалої роботи.

Таким чином, розвиток практичних умінь учнів з вивчення натюрмарту на уроках образотворчого мистецтва можливий у процесі створення оригінальних зображень в образотворчій діяльності, що допоможе у відображенні навколишнього світу, міжособистісній взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу, а також самореалізації та самовдосконаленню молодших школярів.

Висновки до розділу 2

У процесі розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва застосовуються переважно традиційні та нетрадиційні методи та прийоми навчання. Необхідною є правильна методична організація та проведення уроків образотворчого мистецтва у досягненні мети гармонійного розвитку учнів.

Створюючи зображення у жанрі натюрморту в образотворчій діяльності, діти тренують власну активність. Особливого значення в натюрморті надається розвитку сприйняття різноманітних кольорів і відтінків, бо тільки кольори мають вагоме значення як основний засіб образотворчого мистецтва. У процесі вивчення кольорів як засобу виразності окреслюється чіткість між кольорами, співвідношення понять колориту та поєднання кольорів.

Під час розвитку образотворчих уявлень з натюрморту, формування творчої уяви та фантазії учнів початкових класів, оволодіння ними змістом образотворчого мистецтва, образним мисленням, доцільно застосовувати нетрадиційні художні матеріали та техніки, за допомогою яких демонструється оригінальність у виконанні практичної роботи.

Основні завдання на уроках образотворчого мистецтва відзначаються в опануванні дітьми художніми знаннями з натюрморту та практичними вміннями його створювати у процесі передачі власного відношення до предметів і об'єктів дійсності, явищ природи за допомогою використання засобів виразності у відтворенні художніх образів, які є оригінальними.

Розвиток практичних умінь учнів на уроках образотворчого мистецтва здійснюється в аспекті виховання художньо-естетичного ставлення до змісту образотворчого мистецтва, докiлля, сприяння нагромаджувати естетичні враження, формування індивідуальних творчих здібностей, пізнавальних інтересів і потреб.

Під час малювання натюрморту учнями опановуються образотворчі вміння та навички у правильному зображенні власного відношення у готових композиціях у результаті спостережень. Важливими завданнями вчителя у процесі розвитку практичних умінь у жанрі натюрморту на уроках образотворчого мистецтва відзначається заохочення процесу творчості, розвиток

творчої уяви, фантазії, мотивів у виконанні практичної діяльності, прояві активності молодшими школярами, звертання учнів на успішність у своїх досягненнях, спрямованість на правильність і чіткість у зображеннях натюрмортів.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження проблеми розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва ми визначимо такі висновки:

1. Проаналізовано актуальність проблеми розвитку практичних умінь і навичок школярів на уроках образотворчого мистецтва у науковій літературі як важливу складову особистісного розвитку. Поняття умінь відзначається як результат одержаних знань, уміння є способом, за допомогою якого відбувається виконання певної дії, якою оволодівають діти, а розвиток умінь враховує сукупність здобутих знань.

Основними способами розвитку вмінь є практичні вправи, які базуються на можливості виконувати певні дії у практичній діяльності. Суть практичних умінь виявляється у використанні отриманих теоретичних знань у процесі практичної діяльності. Відповідно, вміннями забезпечується поступовий перехід від репродуктивного рівня у виконанні практичних дій до творчого рівня діяльності.

2. Розкрито вікові особливості розвитку практичних умінь молодших школярів на уроках образотворчого мистецтв, які мають широке коло змін, які впливають на учнів та розвивають психічні якості. У молодшому шкільному віці сприятливо розвиваються практичні вміння на уроках образотворчого мистецтва, бо малювання художніми матеріалами є найзахоплюючим видом образотворчої діяльності.

Оволодіння практичними вміннями учнями відзначається у значущій сприйнятливості в особистісному відношенні в практичній діяльності, відображає емоційне відношення до навколишньої дійсності та образотворчого мистецтва, що в подальшому розвиває творчість.

Визначено, що натюрморт як жанр образотворчого мистецтва ознайомлює школярів з оточуючим середовищем, сприяє кращому його розумінню. Учитель має ознайомлювати учнів з репродукціями картин художників, звертати увагу на реалістичність зображень, майстерність художників, які завдяки засобам

виразності передають найтонші особливості об'єктів і предметів довкілля, глибокі переживання. Серед завдань відзначається навчання основам створювати реалістичний малюнок, учителем будується робота на спостереженнях навколишньої дійсності.

Учитель має навчити школярів основам малювання, вмінням проводити спостереження, свідомості у сприйманні форми предметів, баченню та передаванню предметів на площині паперу, сприяти розвитку естетичних почуттів і художніх смаків, навчання активного сприймання навколишнього світу, розвитку зорової пам'яті, образного мислення, уяви та творчих здібностей. Ці завдання розв'язуються у процесі малювання натюрморту.

Для розвитку творчих здібностей учнів у практичній діяльності пропонується навчальний натюрморт з послідовними вправами, малювання окремих предметів, груп предметів з творчими завданнями. Натюрморт містить: композиційний центр, декілька малих за розміром предметів і тканину. Усі предмети мають бути простими за формою, з різноманітними за кольорами та відтінками.

3. Обґрунтовано, що на уроках образотворчого мистецтва у розвитку практичних умінь учнів початкових класів ознайомлення зі змістом творів з натюрмортами відбувається з дотриманням педагогічних умов:

- усвідомлення змісту творів з натюрмортів на уроках образотворчого мистецтва у вигляді підібраних репродукцій картин, ілюстрацій, творів графіки та живопису;
- заохочення до самостійної образотворчої діяльності при створенні натюрмортів;
- організація та проведення екскурсій у музеї, виставкові зали для ознайомлення та перегляду художніх творів з натюрмортами, які є доступними для сприймання молодшими школярами.

Особливості розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва базуються на практичній діяльності та створенні оптимальних умов, коли учні мають можливість проявити творчі здібності.

Вагоме значення у розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва надається сприйманню з ознайомлення з художніми творами. Доцільно звертати увагу учнів на емоційний зміст образотворчих творів, на засоби виразності, які передають зміст зображення.

У процесі практичної діяльності потрібним є вибір художніх матеріалів, здатності виявити творчі здібності. Значним є вплив художніх творів під час формування відчуттів художньої виразності предметів, розвиток наочно-образного мислення молодших школярів.

4. Визначено, що розвиток практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва базується на конкретних напрямках у вивченні кольорів, композиції, просторових відношень форми та об'єму. Початок образотворчої діяльності відбувається з ознайомлення з кольорами та розвитком практичних умінь.

Методами та прийомами навчання у розвитку практичних умінь молодших школярів з вивчення натюрморту на уроках образотворчого мистецтва є використання дидактичних ігор, практичних вправ, творчих завдань тощо. Специфіка практичної діяльності з ознайомлення з кольорами передбачає ознайомлення художніми матеріалами та техніками малювання.

У процесі образотворчої діяльності повинні розвиватися практичні вміння з вивчення натюрморту, вміння виокремлювати особливості предметів і природи, зображувати їх як створені задуми з використанням правил композиції, ігрових методів, практичних вправ образотворчого змісту.

На уроках образотворчого мистецтва доцільними є уроки-екскурсії, на яких учнів спостерігають за природою, накопичують свої враження, обирають цікаві об'єкти для практичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко, І. (2005). Творча діяльність як основа формування естетичної культури особистості. *Рідна школа*, 8, 43-45.
2. Антонович, Є. А. (2001). Художні техніки в школі. К.: ІЗМН, 312.
3. Бабіч, Т. (2007). Що таке творчість? *Психолог*, 18-19, 3-10.
4. Бех, І. (1998). Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. К., 204.
5. Вікторенко, І. (2003). Особливості образотворчої діяльності молодших школярів. *Рідна школа*, №4, 61–63.
6. Волкова, Н. П. (2001). Педагогіка: посібник. К.: Академія, 576.
7. Волобуєва, Т. (2005). Розвиток творчої компетентності школярів. Х.: Основа, 112 .
8. Волощук, І. С. (1998). Методи розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку. К.: Ін-т педагогіки АПН України, 160.
9. Гайдук, В. (2013). Процес формування практичних умінь і навичок на заняттях з технологічного практикуму. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного ун-ту ім. П.Тичини*. Ч. 3. 112-116.
10. Гончаренко, С. У. (1997). Український педагогічний словник. К.: Либідь, 375.
11. Демченко, І. І. (2003). Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. *Початкова школа*, 7, 22-23.
12. Демченко, І. І. (2003). До питання розвитку художньої творчості учнів початкової школи. *Рідна школа*, № 2, 45–47.
13. Державний стандарт початкової освіти. (2018). К., 37.
14. Деркач, Л. (2013). Диво дитячої творчості. *Початкова школа*, 4, 31-33.
15. Джола, Д. М. (1998). Теорія і методика естетичного виховання школярів. К.: Либідь, 126.
16. Дідик, О. В. (2010). Казкова подорож на уроках образотворчого мистецтва. *Розкажіть онуку*, 3, 34-44.

17. Задорожний, В. І. (2002). Уроки образотворчого мистецтва. К.: Знання, 151.
18. Зязюн, І. А. (1998). Виховання естетичної культури школярів. К., 156.
19. Калініченко, О. В., Аристова, Л.С. (2021). Мистецтво: підручник К.: Видавничий дім «Освіта», 144.
20. Калінченко, І. (2012). Значення дидактичних ігор для розвитку пізнавального інтересу. *Початкова освіта*, 17, 5.
21. Кардашов, В. М. (2007). Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навч. посібник. К.: Слово, 296.
22. Коломієць, С. В. (2014). Майстрята пензля. *Розкажіть онуку*, 8, 51-52.
23. Ковальчук, В. (2012). Психолого-педагогічні умови розвитку творчої особисті. *Обрії*, 2, 47-49.
24. Коновець, С. В. (2000). Образотворче мистецтво в початковій школі. К.: Знання, 80.
25. Конопко, О. (2000). Перші кроки до мистецтва. *Початкова школа*, №3, 25–28.
26. Котляр, В. П. (2006). Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей: навч. посібник. К.: Кондор, 200.
27. Красовська, О. О. (2001). Образотворче мистецтво з методикою викладання у початковій школі: навч.-метод. посібник. Рівне, 144.
28. Кулагіна, І. Ю. (2010). Вікова психологія. К.: Кондор, 335.
29. Кульчицька, О. (2007). Діагностика рівня розвитку творчих здібностей. *Обдарована дитина*, № 1, 42–44.
30. Куріпта, В. І. (2010). Дидактичні ігри на уроках образотворчого мистецтва. *Розкажіть онуку*, 3, 30-33.
31. Литвиненко, С. А. (2005). Малювання як засіб розвитку творчості молодших школярів. *Запоріжжя*, 79–83.
32. Лук'яненко, М.С. (2002). Розвиток творчого мислення молодших школярів. *Обдарована дитина*, 5, 16-17.
33. Любарська, Л. (2002). Уроки образотворчого мистецтва *Початкова школа*, №9, 50–55.

34. Малафійк, І. В. (2005). Дидактика: навч. посіб. К.: Кондор, 398.
35. Мандзій, П. О. (2001). Вплив образотворчого мистецтва на інтелектуальний розвиток учнів. К.: Наук. світ, 245.
36. Масол, Л. М. (2006). Методика навчання мистецтва у початковій школі. Харків: Харвест, 256.
37. Масол, Л. М. (2006). Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. К.: Промінь, 432.
38. Москаленко, О. (2001) Малювати – це легко і радісно. *Початкова школа*, 3, 33–35.
39. Мотузенко, В. М. (1996) Розвивати почуття прекрасного. Виховна роль уроків образотворчого мистецтва. *Рідна школа*, 10.
40. Олефіренко, Г. (2001) Мистецтво збуджує інтерес до знань. *Початкова школа*, 12, 50–51.
41. Падалка, Г. М. (2008). Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. К.: Освіта України, 274.
42. Пацалюк, І. І. (2008) *Формування естетичних смаків молодших школярів засобами образотворчого мистецтва*: метод. посібник. Тернопіль : ТНПУ, 100.
43. Помиткін, Е. О. (1996). Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти. К.: ІЗМН, 164.
44. Рагозіна, В. (2001). Особистісно-зорієнтований підхід до діагностики розвитку учнів у процесі художньо-естетичного виховання. *Рідна школа*, 1, 50-53.
45. Решетило, О. (2013). Країна кольорів. *Розкажіть онуку*, 5-6, 119-120.
46. Роменець, В. А. (2004). Психологія творчості: Навчальний посібник. К.: Либідь, 288.
47. Рудницька, О. П. (2005). Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 360.
48. Савченко, О. Я. (1997). Сучасний урок у початкових класах. К.: Магістр, 255.

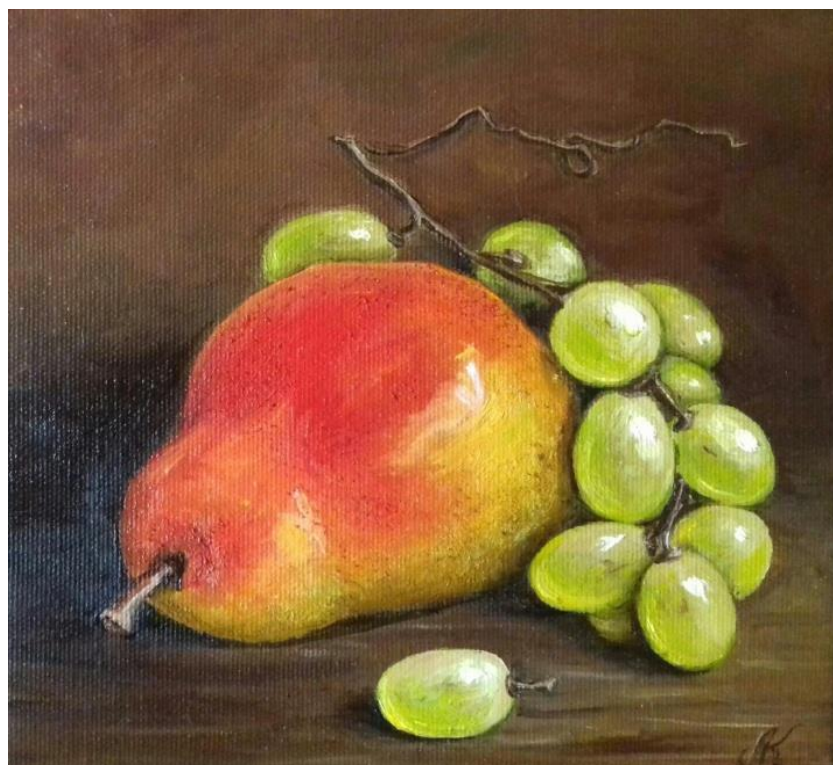
49. Савчин, М. В. (2007). Педагогічна психологія: навч. посібник. К.: Академвидав, 422.
50. Скрипченко, О. В. (2005). Психічний розвиток учнів. К., 104.
51. Сирота, В. (2002) Художньо-прикладна спрямованість образотворчого мистецтва в школі. *Мистецтво та освіта*, 4, 13–15.
52. Стецько, Н. (2005). Розвиток художньої уяви на уроках образотворчого мистецтва. *Початкова школа*, 1, 16-19.
53. Сухомлинський, В. О. (2012). Серце віддаю дітям. Київ: Акта, 564.
54. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти. (2019). Керівник авторського колективу О.Я. Савченко. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/roboca-programa-mistectvo-oa-savcenko-1-2-klasi-160821.html>
55. Терещенко, І. І. (1999). Творчість та педагогіка завжди разом. *Педагогічна робота*, №1, 6–8.
56. Томашевський, В. (2000). Розвиток творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва. *Рідна школа*, 4, 48-49.
57. Томашевський, В. (2000). Проблема та умови організації творчої роботи на уроках образотворчого мистецтва. *Рідна школа*, 9, 66-67.
58. Трофімов, Ю. Л. (2012). Психологія: Підручник. К.: Либідь, 558.
59. Трухін, І. О. (2004). Основи шкільного виховання : навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 368.
60. Фіцула, М.М. (2006). Педагогіка: навч. посіб. К.: Академвидав, 560.
61. Янковська, І. М. (1997). Формування навчально-пізнавальних умінь у молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Мистецтво в школі*. Зб. статей. К.: УДПУ ім. М.П. Драгоманова. Вип. 2. 104-110.

ДОДАТКИ

Додаток А

Види натюрмортів

Одновидовий – зображення предметів одного виду, наприклад, тільки фруктів.

Змішаний – предмети різних видів – овочі, посуд, квіти.

Сюжетний – зображення людей, включення елементів пейзажу.

Реалістичний – предмети відтворюються максимально точно.

Декоративний – зображення у вигляді ліній, фігур, методом аплікації.

Додаток Б

Дидактичні ігри та творчі практичні завдання з вивчення натюрморту

Гра «Живий натюрморт»

Учні мають об'єднатися за натюрмортами в команди. Кожна команда жестами та мімікою зображує свій натюрморт, усі решта відгадують натюрморт, який зображує команда.

Гра «Відгадай, що в кошику»

У кошику знаходяться три круглі предмети: помідор, яблуко, апельсин. Учні мають визначити дотиком ці предмети і що намальовано на аркуші паперу.

Гра «Склади натюрморт»

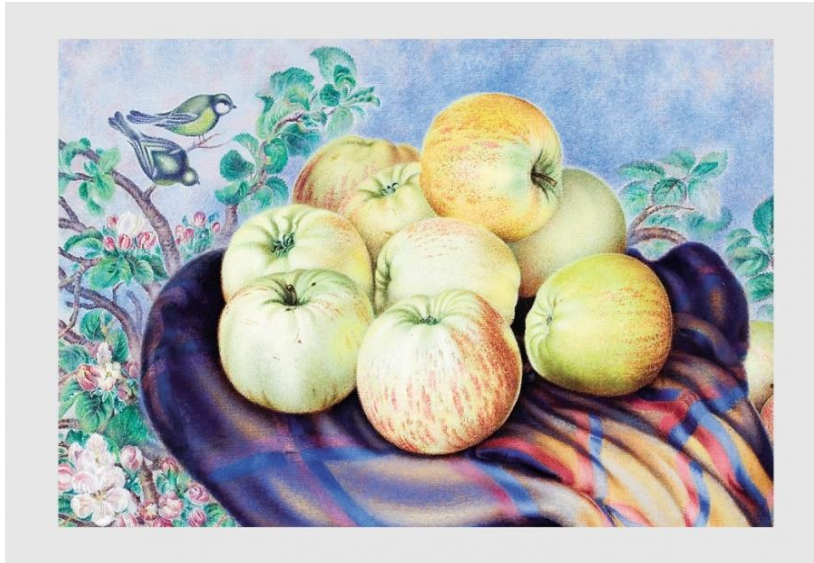
У конверті є силуети предметів побуту, фруктів, овочів, квітів тощо. Учні мають обрати необхідні предмети та створити з них натюрморт.

Творче завдання «Живі картини»

Кожна група учнів отримує репродукцію картини. Завданням є здійснити опис характеру художника, з'ясувати специфіку його творчої діяльності.

Катерина Білокур «Богданівські яблука»

«Інтерв'ю з аквареллю»

Учитель об'єднує дітей у групи, в яких один учень є художником, в всі інші є акварельними фарбами. У художника завданням є записати інтерв'ю з акварельними фарбами для створення натюрморту.

Додаток В

Уроки образотворчого мистецтва з вивчення натюрморту

Тема. Матеріали, інструменти та обладнання художника живописця. Створення композиції «Овочі та фрукти».

Мета: ознайомлювати дітей із правильною побудовою композиції на аркуші паперу; закріпити знання з основ кольорознавства (основні та похідні кольори, кольоровий спектр), активізувати спостережливість, фантазію, сенсорні уміння і навички; розвивати дрібну моторику руки, естетичне сприйняття учнями навколишнього світу; стимулювати розвиток допитливості й уяву; виховувати в учнів екологічну культуру прищеплювати зацікавленість творами образотворчого мистецтва, дбайливе ставлення до рослин.

Обладнання: підручник, роздруковки термінів, кольоровий спектр, репродукції картин, смайлики для оцінювання.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

1. Організація класу до уроку

1.1. Створення психологічного комфорту у класі

Доброго дня, діти! Для того, щоб зможти виконати якесь нове завдання потрібно бути впевненим в собі, вірити в себе і тоді все неодмінно вийде. А ще краще, якщо хтось вірить в тебе. Отож, давайте налаштуємо один одного на роботу і скажемо своєму сусіду по парті: « Я в тебе вірю».

Молодці. Тепер, кожному з нас працюватиметься легше, адже ми знаємо, що у нас вірять, вірять в наші сили.

1.2. Перевірка готовності учнів до уроку

Перевірте будь ласка чи у вас на робочих місцях все необхідне. Для роботи вам буде потрібно підручник, альбом для малювання, простий олівець, гумка, фарби, пензлики, ємність з водою, серветки для витирання рук і пензлів, і звичайно, ваш хороший настрій.

2. Актуалізація опорних знань учнів

2.1. Вступна бесіда з учнями

- А зараз налаштуйтеся на роботу і починаємо працювати. Давайте пригадаємо, що називається композицією?
- А хто пам'ятає які це основні та похідні кольори?
- Молодці, давайте ще раз хором перелічимо основні кольори – червоний, жовтий, синій та похідні – фіолетовий, зелений, оранжевий.
- Чи знаєте, що таке кольоровий спектр?
- Всі кольори спектра ми можемо побачити у веселці, яка з'являється на небі після дощу. Скільки кольорів у веселці?
- Назвіть усі кольори веселки.

2.2. Створення проблемної ситуації

А зараз хочу вам запропонувати відгадати загадки, які підкажуть вам те, що ми сьогодні будемо зображувати. Щоб швидко і правильно відгадувати загадки потрібно уважно їх слухати. Спробуємо швидко їх відгадати? *(Так)*

1. Борщ із нього варить ненька, в нього шкурочка тоненька,
Солодкуватий він на смак, це червоний є _____.(Буряк)

2. Мовби на одній нозі. Він зростає на лозі.

Подивись скоріш в віконце – грона сповнені всі сонця!

Кожен скуштувати рад соковитий_____.(Виноград)

- Отже, ви вже здогадалися, що ми будемо малювати сьогодні овочі і фрукти.

2.3. Оголошення теми уроку і мотивація навчальної діяльності учнів.

- Тому темою нашого уроку є «Композиція з овочів та фруктів».

3. Вивчення нового матеріалу

3.1. Розповідь вчителя з елементами бесіди

А створювати свій малюнок ми будемо за допомогою такого виду образотворчого мистецтва, як живопис.

Живопис – один з найбільш популярних видів образотворчого мистецтва, в якому художник зображує дійсність або вигадані образи на площині. З уроків образотворчого мистецтва минулих років вам уже відомо, що живописець працює різними фарбами. Гуашшю та аквареллю ви вже користувалися.

Але крім цих існує ще багато фарб – темперні, олійні фарби та інші. Як ви гадаєте, які інструменти використовує художник-живописець?

- Отож, ми з вами сьогодні побуваємо в ролі живописця і зобразимо композицію із овочів і фруктів. Пам'ятаємо, що елементи композиції повинні гармонійно поєднуватися.

- Погляньте на ці ілюстрацію. Ми бачимо композицію з 2 фруктів. Світлі плями з правого боку – це ніщо інше, як відблиск світла, який падає на елементи композиції. Нижче на малюнку, є темні кола – це тіні, які падають на стіл від наших фруктів і овочів. Якщо використовувати відблиски світла і тіні, то ваш малюнок, здаватиметься об'ємнішим і реалістичнішим.

3.2.Робота з додатковою наочністю.

А щоб краще зрозуміти, якою ж має бути справжня композиція, я пропоную звернути увагу на дошку і розглянути композиції, які були створені справжніми майстрами-живописцями.

- Погляньте на першу ілюстрацію. Що ми бачимо?

- Так, які кольори переважають на картині?
- Які з кольорів, використаних на малюнку основні, а які похідні?
- Молодці, розглядаємо наступний малюнок. Які кольори тут присутні?

- Так, а тепер знайдіть на малюнку відблиск світла та тінь.

3.3.Робота з підручником.

- А тепер відкрийте свої підручники на сторінці 22 і погляньте на пропоновані вам фото. На них зображені майстерні художників. Далі зверніть увагу на фото зі сторінки 23. Що ми бачимо?

- Тепер перегорніть сторінку та зверніть увагу на перший малюнок, назвіть кольори та відтінки.

- А зараз поміркуйте, яких кольорів будуть шапочка, ніжка і травичка. Якщо ми змішаємо червоний та зелений, жовтий та червоний, синій та жовтий?

4. Вступний інструктаж і практична самостійна діяльність учнів

4.1.Поетапне зображення композиції вчителем з поясненням.

Що ж, настав час і нам спробувати створити свій малюнок. Ми будемо зображувати композицію з фруктів та овочів. Ми будемо зображувати банан, яблуко, апельсин та виноград.

А поки послухайте, як правильно і послідовно виконати роботу.

1. Спочатку оберемо положення аркуша. Найкращим буде горизонтальне положення. Далі визначаємо лінією поверхню, на якій буде розміщуватися наша композиція і малюємо орієнтовні форми фруктів. Для апельсина ми малюємо овал, для яблчка – коло, а для майбутнього винограду – п'ятикутник.

2. Вдосконалюємо форми овочів і фруктів, надаємо потрібної округлої форми яблчку, малюємо корінчик для банана, формуємо гроно винограду із

маленьких овалів-виноградинок, додаємо листочки та плодоніжки, відблиски світла та тіні від елементів композиції з іншого боку.

3. Обережно розфарбовуємо фарбами композицію. Для яблучка ми беремо червоний, для банана жовтий колір, апельсин помаранчевий, а виноград – світло зеленим. Плодоніжку винограду ми розфарбовуємо в зелений колір, а плодоніжку яблучка – в темно-зелений. Поверхню, на якій розташовані наші овочі і фрукти ми розфарбовуємо коричневим кольором, а задній фон, тобто те, що розташовано позаду овочів і фруктів – темно синім.

4.2. Практична робота учнів.

- Всім зрозуміло завдання над яким ви будете працювати?

Тоді зосередьтеся на роботі і починайте працювати. Але перед тим давайте пригадаємо правила роботи з фарбами.

4.2.1. Індивідуальна допомога окремим учням

Якщо комусь щось не зрозуміло або вам потрібна допомога, то ви піднімаєте руку і я до вас підійду.

4.2.2. Фізкультхвилинка

Діти, ви вже, напевно, стомилися і хочете відпочити, правда ж?

Я пропоную вийти з-за парт і виконати фізкультхвилинку.

4.3. Оцінювання, коментування та виставка найкращих робіт

Діти, час відведений на виконання завдання вийшов, тому закінчили працювати. Зараз учні з першого ряду будь ласка покажіть свої роботи другому

і третьому ряду, тепер другий ряд – першому і третьому, третій – другому і першому.

Учні, у яких роботи виконані на високому рівні, тобто найкращі роботи, ви отримали смайлик, у якого очі-сердечка, тобто він в захваті від вашої роботи. Вийдіть до дошки зі своїми малюнками.

Ваші роботи є найкращими, тому що вони є завершеними, виконаними охайно та правильно. Ви дуже добре попрацювали, ваші роботи є прикладом наслідування для однокласників.

А, ті учні, які недостатньо добре виконали свою роботу, але в цілому теж непогано впоралися, отримали смайл, що підморгує вам (немов каже: «Не сумуй, наступного разу буде краще»). Дякую. Сідайте на свої місця.

5. Підсумок уроку

5.1.Підсумкова бесіда

- Наш урок завершується, тому давайте пригадаємо, яка була тема уроку?
- Що називається композицією?
- Що таке живопис? Назвіть будь ласка ті живописні матеріали, вам відомі. Які кольори ми називаємо основними та похідними?

5.2.Прибирання робочих місць

- А зараз нам потрібно, прибрати свої робочі місця. Помийте пензлики та стаканчик для води, витріть серветкою робоче місце та складіть всі інструменти до портфеля. Залишайте своє робоче місце чистим.

Крім овочів і фруктів композицію натюрморту в початковій школі при вивченні уроків образотворчого мистецтва складають рослини, квіти. Зокрема, наступний план-конспект чітко це показує.

Тема. Композиція натюрморту з натури. Малювання композиції «Квіти у вазі».

Мета: розширити знання учнів про жанр натюрморту, про особливості його композиційного рішення; навчити відтворювати форму предметів, порівнюючи їх із натурою; продовжувати формувати навички роботи з фарбами, уміння аналізувати природні форми; розвивати уяву, пам'ять, спостережливість, просторове і творче мислення, самостійність, уміння працювати за зразком, асоціативне гнучке образне мислення, уважність у плануванні практичних дій щодо змісту практичної роботи; стимулювати творчу думку; виховувати естетичну сприйнятливність, естетичний смак, інтерес до художнього бачення краси оточуючого світу, любов до природи.

Обладнання: підручники, альбоми, фарби, пензлики, палітра, склянка для води, простий олівець, наочність.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

1. Організація класу до уроку.

1.1. Створення психологічного комфорту в класі.

- Любі діти! Сьогодні я запрошую вас до світу краси та творчості, який ми осягатимемо разом і, звісно, сподіваюся на ваші увагу, допитливість і фантазію. Кожному з вас бажаю бути: Успішним, Самостійним, Працьовитим, Ініціативним, Художньо здібним, Уважним.

Отже, я вам бажаю успіху!

1.2. Перевірка готовності учнів до уроку.

- Вам на урок необхідно: підручник, альбом, фарби, палітра, пензлики, склянка для води та простий олівець.

2. Актуалізація опорних знань учнів.

2.1. Вступна бесіда з учнями.

- Про який жанр образотворчого мистецтва ви дізналися на попередньому уроці? Пригадайте, що таке натюрморт?

- Що робить художник для того, щоб намалювати натюрморт?

- Які предмети зазвичай добирають для натюрморту?

- Що важливе є в натюрморті? Що таке тло?
- Які види натюрморту найпопулярніші?
- Молодці, ви добре засвоїли попередню тему.
- Які ви знаєте осінні квіти?

2.2. Створення проблемної ситуації.

- Відгадайте загадку, і ми дізнаємося, що ми сьогодні малюватимемо.

Якщо бачиш на картині склянку чаю на столі, чи компот в склянній графіні, чи троянду в кришталі. Може, й керамічну вазу, або грушку, або торт, навіть все оце відразу, знай, що це є (Натюрморт).

- Вам, мабуть, дуже цікаво, букет яких саме осінніх квітів ми будемо сьогодні малювати. Тому відгадайте ще загадки:

Осіння квітка сукню вділа рожеву, синю, ніжно-білу.

Стоїть, неначе їжачок, у неї сотні пелюсток. (Хризантема)

2.3. Оголошення теми і мотивація навчальної діяльності учнів.

- Сьогодні ми малюватимемо натюрморт, проте уже не з овочами чи фруктами – зобразимо букет хризантем. Тема нашого сьогоднішнього уроку Малювання композиції «Квіти у вазі».

3. Вивчення нового матеріалу.

3.1. Розповідь учителя з елементами пояснення.

- Кожна квітка – це окраса нашого життя. Вони всі прекрасні, без винятку, за що їх називають очима природи. Букети із живих квітів неймовірні! Проте вони не можуть довго тішити око: минає час і квіти в'януть.

- Що робити, щоб вони надовго залишались у наших домівках такими ж гарними і неповторними? Так, діти, букет із живих квітів можна зобразити на картині. Ми кожного разу згадуватимемо їхній аромат, красу, лише поглянувши на малюнок.

- Хризантема – це квіти осені. Вони цвітуть увесь вересень. Назва їх перекладається з давньогрецької як зірка. Їх часто висаджують на клумбах та роблять букети. Їх краса радує нам око.

- В образотворчій діяльності людини натюрморти за своїм призначенням можуть бути як навчальними, так і творчими.

Навчальні натюрморти виконують початкові, тобто ті, хто тільки вчаться, а творчі – майстри живопису, графіки.

Натюрморт зображують з натури – правильно організованої постановки.

Композиція, колір, форма, простір, техніка виконання – це основні образотворчі засоби, які вивчають юні художники, а досвідчені митці застосовують у створенні образу.

3.2. Робота з додатковою наочністю.

- Розгляньте репродукцій картин з натюрмортами.

- Яка з картин сподобалась вам найбільше? Чому?

- Що ви можете сказати про тло натюрморту?

- Де знаходиться композиційний центр кожної картини?

Нагадаю що композиційний центр – це частина композиції яка найбільше привертає до себе увагу.

- Щоб картина із зображенням букета квітів виглядала гарно, треба добре продумати композицію, переконатись, що квіти поєднані правильно і за кольором, і за формою.

3.3. Робота з підручником.

- Відкрийте підручник на сторінці 114, де зображено навчальний натюрморт. Розгляньте етапи роботи над твором, до якого виду натюрморту можна віднести перші три зображення? Чому?

- За допомогою чого зображено перші ілюстрації?

- Що ви бачите на другій і третій ілюстрацій?

- До якого виду натюрморту можна віднести репродукцію К. Жолтак «Блакитний натюрморт» - навчального чи творчого? Поясніть чому?

4. Вступний інструктаж і практична самостійна діяльність учнів.

4.1. Поетапне зображення композиції вчителем з поясненням.

Для того, щоб намалювати букет з хризантем, розберемо поетапність виконання нашого малюнка.

1. Аркуш паперу розміщуємо вертикально. Спочатку, ледь натискаючи на олівець, намічаємо лінію площини.

2. Для побудови вази проводимо лінію симетрії, яка поділяє її на дві однакові частини.

3. Щоб намалювати хризантему у вазі для початку малюємо саму квітку, а потім стебельце та листочки.

4. Визначаємо розташування предметів на аркуші відносно один одного. Ледь натискаючи на олівець, уточнюємо форму предметів, постійно порівнюючи малюнок з натурою.

5. Виконавши малюнок олівцем, починаємо роботу кольором.

Використаємо гуаш. Вазу ми замальовуємо прозоро-сірим кольором, стараємось наблизитися до відтінку вази з натури, квіти в нас білого та рожевого кольору та стебельця ми розмальовуємо зеленим.

Працюючи з фарбами, не забуваємо, що одна сторона ближче до вікна, тому більш освітлена. Умовно поділяємо світло, тінь, півтінь. Це допоможе передати об'єм предметів квітів, вази.

4.2. Практична робота учнів.

- Але перед роботою, повторимо правила роботи фарбами:

1. Перед початком роботи акварельні фарби необхідно зволожити, щоб вони стали м'якими і легко бралися на пензлик.

2. Пензликом не розмахуємо щоб не забруднити сусіда по парті.

2. Не слід змішувати декілька кольорів, змішуємо тільки на палітрі.

3. Пензлик добре промити у воді, якщо змінюєте колір.

- А зараз ви самостійно зможете спробувати створити свій натюрморт, зображуючи з натури. Тож приступаємо до роботи.

4.2.1. Фізкультхвилинка.

4.2.2. Індивідуальна допомога окремим учням.

- Діти, якщо комусь потрібна допомога, підніміть руку, я до вас підійду.

4.3. Оцінювання, коментування та виставка найкращих робіт учнів.

- Прошу перший ряд показати свої роботи другому і третьому, другий ряд, покажіть роботи першому і третьому, третій ряд - першому та другому.

- Молодці, а зараз ті діти, яким я на парті поставила веселий смайлик, вийдіть до дошки зі своїми роботами. Це найкращі роботи, ви дуже добре впорались із завданням.

- Інші учні, які отримали простий смайлик, не засмучуйтесь, у вас також хороші роботи, але вам потрібно бути трішки уважнішими та охайнішими, а ті, хто не встиг виконати свої роботи, завершіть їх вдома.

5. Підсумок уроку.

5. 1. Підсумкова бесіда.

- Яка тема нашого сьогоднішнього уроку?
- Які є натюрморти за своїм призначенням?
- Хто виконує навчальні натюрморти? Хто виконує творчі натюрморти?
- Перерахуйте основні образотворчі засоби.

5.2. Прибирання робочих місць.

- Молодці! Приберіть, будь ласка, свої робочі місця.

5.3. Домашнє завдання.

- Вдома завершіть свої композиції. Дякую за старанність на уроці. До побачення.